

“E drejta për arsim dhe të drejtat e lidhura njihen me një numër instrumentesh ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe të pakicave që janë drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë.

QASJA E KOMUNITETEVE NË **ARSIMIN** PARAUNIVERSITAR NË KOSOVË

Dhjetor, 2018

PËRMBAJTJA

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE	3
1. HYRJE	4
1.1 Informatat mbi kontekstin.....	4
1.2 Fushëveprimi dhe qëllimi i raportit.....	5
1.3 Metodologjia	6
2. KORNIZA LIGJORE DHE E POLITIKAVE	8
3. QASJA NË ARSIM PËR KOMUNITETET DHE PARAKUSHTET PËR ARSIM CILËSOR	10
3.1 Arsimi në gjuhën shqipe.....	10
<i>Arsimi në gjuhën shqipe në komunat ku komuniteti shqiptar është në pakicë numerike..</i>	11
3.2 Arsimi në gjuhët e komuniteteve	12
<i>Programi jashtë kurrikular në gjuhën rome</i>	15
<i>Lëndët shtesë të veçanta për komunitetin që u mundësojnë komuniteteve ta ruajnë identitetin e tyre</i>	16
3.3 Mësimi i gjuhëve zyrtare	17
3.4 Mbështetja institucionale për qasje të barabartë në arsim	18
4. PËRMBLEDHJE MBI ARSIMIN NË GJUHËN SERBE	20
5. KONKLUZIONE	25
6. REKOMANDIME	27

LISTA E SHKURTESAVE

KKK	Këshilli Konsultativ për Komunitete
CEDAW	Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Gruas
KiE	Këshilli i Evropës
KDF	Konventa për të Drejtat e Fëmijës
KEDNJ	Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore
KKPK	Konventa Kornizë për Pakicat Kombëtare
HCNM	Komisionari i Lartë për Pakica Kombëtare
PNDESK	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore
KKK	Korniza Kurrikulare e Kosovës
PSAK	Plani Strategjik për Arsimin në Kosovë
LAK	Ligji për arsimin në komunat e Kosovës
LVQL	Ligji për vetëqeverisjen lokale
LMPDIKP	Ligji për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe interesave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre
LAPU	Ligji për Arsimin parauniversitar
LPGJ	Ligji për përdorimin e gjuhëve
MKK	Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit
DKA	Drejtoria Komunale e Arsimit
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MASHZHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Zhvillimit të Teknologjisë
ZQSKeM	Zyra e Qeverisë së Serbisë për Kosovë dhe Metohi
ZKGJ	Zyra e Komisionarit për Gjuhë
ZKM	Zyra e Kryeministrit
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
EPBR	Ekipet e parandalimit dhe reagimit ndaj braktisjes dhe mosregjistrimit dhe mosvijimit të arsimit të detyrueshëm
DUDNJ	Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut
UNESCO	Organizata Arsimore, Shkencore dhe Kulturore e Kombeve të Bashkuara

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Raporti vlerëson ofrimin e arsimit parauniversitar në Kosovë për komunitetet në pakicë numerike në nivel komunal mes viteve 2014 dhe 2017. Fokusi i këtij raporti është tek qasja e komuniteteve në arsim në gjuhën shqipe dhe serbe, si dy gjuhë zyrtare, si dhe në gjuhën boshnjake, rome dhe turke si gjuhë komunitetesh, në aspektet e: disponueshmërisë së arsimit në gjuhën e zgjedhur, duke përfshirë qasjen fizike dhe alternativat kur arsimi i tillë nuk ofrohet, siç është edhe subvencionimi i transportit; disponueshmërisë së librave shkollorë dhe mësimdhënësve të mjaftueshëm dhe të kualifikuar; disponueshmërisë së lëndëve specifike për komunitetet; përkrahjes institucionale për komunitete përmes bursave dhe rregullimit të transportit, por edhe mundësive për ndërveprim mes nxënësve nga komunitetet e ndryshme.

Ky raport vlerëson përputhshmërinë e sistemit arsimor të Kosovës me normat e përcaktuara në kornizën ligjore të institucioneve të Kosovës, ndërsa ofron vetëm një pasqyrë faktike të sistemit arsimor të Serbisë në terren. Për sa i përket kornizës së vlerësuar, institucionet përgjithësisht ofrojnë nivel adekuat të përkrahjes për qasjen e komuniteteve në arsim, si transport, bursa, por edhe orë plotësuese që kryesisht ofrohen në bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile. Ende nuk është gjetur ndonjë zgjidhje e qëndrueshme për ofrimin e shkollimit në gjuhën serbe në kuadër të sistemit arsimor të Kosovës. Arsimi në gjuhët e komuniteteve përgjithësisht është i mundshëm, por sigurimi i librave shkollorë në gjuhën boshnjake dhe atë turke mbetet i parregullt. Mungesa e transportit të organizuar për nxënës mbetet problem, veçanërisht në komunat ku shqiptarët e Kosovës janë pakicë numerike. Shkollat me kurrikulë të Kosovës që ofrojnë shkollim në gjuhën boshnjake dhe turke kanë gjuhën shqipe si lëndë e gjuhës zyrtare, por librat shkollorë përkatës për gjuhë jo-amtare ende nuk janë hartuar. Përveç lëndës së gjuhës rome, me elemente të historisë dhe kulturës, si dhe lëndëve në turqisht dhe boshnjakisht, do të ishte e rekomandueshme që të krijoheshin edhe lëndë të tjera specifike për komunitetet.

Plani Strategjik për Arsimin në Kosovë 2017–2021 përfshin, në kuadër të synimeve të tij, edhe zhvillimin dhe zbatimin e politikave dhe mekanizmave për nxitjen e raporteve ndëretnike përmes arsimit. Mundësitë e ndërveprimit mes nxënësve nga dy sistemet arsimore megjithatë mbesin të pamjaftueshme dhe sporadike në praktikë.

Ky raport ofron një numër rekomandimesh për institucionet përkatëse, për sa i përket ofrimin të qëndrueshëm të arsimit për komunitete, kryerjes së përkthimit të kurrikulës në gjuhët e komuniteteve, si dhe promovimit të dialogut mes komuniteteve në arsim, e sidomos në shkollat e përziera ku objektet shkollorë shfrytëzohen nga të dy sistemet. Raporti më tutje rekomandon hartimin e librave shkollorë për mësimin e gjuhës shqipe si lëndë e gjuhës jo-amtare, implementimin e marrëveshjes për njohjen e ndërsjellë të diplomave, si dhe vazhdimin e verifikimit të titujve të lëshuara nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut, si dhe zgjerimin e mëtutjeshëm të procesit.

1. HYRJE

1.1 Informatat mbi kontekstin

Një raport i mëhershëm nga Misioni në Kosovë i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), nxjerrë më 2009¹, theksonte dualitetin e sistemeve arsimore në Kosovë², manifestuar me ndarjen e nxënësve nga komunitetet e ndryshme në vijim të tyre. Raporti më tutje thekson që komunitetet më të vogla, si romët, ashkalinjtë, egjiptianët, malazezët, kroatët dhe goranët e Kosovës, kanë më pak mundësi që të mësojnë për kulturat dhe identitetet e tyre, derisa librat shkollorë nuk janë siguruar për arsimin e mesëm në turqisht dhe boshnjakisht. Problemet me qasje fizike në shkolla dhe mungesa e transportit të organizuar janë paraqitur gjithashtu në disa komuna. Përveç këtyre, është raportuar se mundësitë për mësimin e gjuhës tjetër zyrtare nuk janë ofruar nga asnjëri sistem arsimor. Raporti i publikuar më herët i rekomandonte institucioneve përkatëse arsimore që të hartojë lëndët specifike për komunitetet, por edhe të siguronin zhvillimin e plotë dhe shpërndarjen e librave shkollorë për kurrikulat e gjuhës turke dhe asaj boshnjake. Raporti gjithashtu rekomandonte ofrimin e orëve të gjuhës së dytë zyrtare brenda kurrikulave ekzistuese, bashkë me promovimin sistematik të mundësive për mësim dhe ndërveprim ndërkulturor mes nxënësve nga komunitetet e ndryshme.

Sipas Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT), komunitetet në pakicë numerike që janë regjistruar në arsimin parauniversitar për vitin shkollor 2016/2017 kishin numrat si vijon: 3,634 ashkali të Kosovës (1,927 djem, 1,707 vajza); 3,774 boshnjakë të Kosovës (1,919 djem, 1,855 vajza); 27 kroatë të Kosovës (13 djem, 14 vajza); 817 egjiptianë të Kosovës (404 djem, 413 vajza); 598 goranë të Kosovës (319 djem, 279 vajza); 1,424 romë të Kosovës (746 djem, 678 vajza); 2,573 turq të Kosovës (1,317 djem, 1,256 vajza); 197 të tjerë (101 djem, 96 vajza).³

Sipas shifrave të siguruara nga Ministria e Serbisë për Arsim, Shkencë dhe Zhvillim Teknologjik (MASHZHT), Administrata Shkollore e bazuar në Mitrovicën Veriore, shkollat me kurrikulë të Serbisë u vijuan nga afërsisht 18,300 nxënës në vitin 2015 - 13,500 nxënës në nivelin fillor dhe 4,800 në shkollat e mesme.⁴

Zhvillimet më të rëndësishme në kuptimin e arsimit në Kosovë në vitet e fundit përfshijnë edhe miratimin e Planit Strategjik për Arsimin në Kosovë (PSAK) për periudhën 2017–2021, në dhjetor 2016.⁵ Plani përfshin perspektivat e komuniteteve dhe gjinive brenda shtatë objektivave të veta strategjike të cilat tutje strukturohen në një numër rezultatesh që përbëhen nga aktivitetet dhe masat.⁶ Objektivi i parë strategjik i PSAK "Pjesëmarrja dhe përfshirja" përfshin dialogun ndërkomunitar përmes arsimit në rezultatet e saj, duke

¹ Raporti i OSBE-së *Komunitetet jo-shumicë në Kosovë në sistemet e arsimit fillor dhe të mesëm* (prill 2009), <http://www.osce.org/kosovo/36978?download=true> (qasur më 9 tetor 2017) (më tutje në tekst "Raporti i OSBE-së 2009"). Fushëveprimi dhe metodologjia e raportit aktual vetëm pjesërisht ndërthuret me Raportin e OSBE-së më 2009.

² Sistemi kurrikular në Kosovë ofron shkollim në gjuhën shqipe, boshnjake dhe turke, derisa sistemi me kurrikulë të Serbisë ofron arsim vetëm në gjuhë serbe.

³ Në vitin 2015, OSBE-ja ka vërejtur se përkundër bazës ekzistuese qendrore të MASHT-it "Sistemi Informativ i Menaxhimit të Arsimit", praktikat për mbledhjen e informacionit mbi përkatësinë etnike të nxënësve nuk janë standardizuar nëpër komuna, duke rezultuar në mungesë të të dhënave të plota të ndara sipas komuniteteve. Përveç kësaj, shkollat që punojnë me kurrikulë të Serbisë nuk ndajnë të dhënat e përkatësisë së komunitetit të nxënësve me MASHT-in.

⁴ Shifrat janë marrë për një hulumtim të ndërmarrë nga OSBE në vitin 2015. OSBE nuk ishte në gjendje të merrte të dhëna të përditësuara nga MASHZHT-i në kohën e intervistave për këtë raport në 2017.

⁵ MASHT, *Plani Strategjik për Arsimin në Kosovë (PSAK) 2017–2021*, korrik 2016. Në dispozicion tek: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021.pdf> (qasur më 13 tetor 2017).

⁶ 1) Pjesëmarrja dhe gjithëpërfshirja, 2) Menaxhimi i sistemit arsimor, 3) Sigurimi i cilësisë, 4) Zhvillimi i mësimdhënësve, 5) Mësimdhënia dhe të nxëniti, 6) Arsimi dhe aftësimi profesional dhe arsimit i të rriturve, 7) Arsimi i lartë.

paraparë zhvillim të politikave dhe mekanizmave për promovimin e diversitetit dhe promovimin e dialogu ndëretnik dhe kontaktin ndërmjet komuniteteve. Megjithatë, të dy sistemet kanë vazhduar të veprojnë ndaras dhe me bashkëpunim të kufizuar zyrtar, kryesisht të natyrës financiare dhe teknike. Me përjashtim të nostrifikimit të diplomave,⁷ çështja e ofrimit të shkollimit paralel në Kosovë nuk është përfshirë në kuadër të procesit të dialogut të lehtësuar nga Bashkimi Evropian (BE) për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Prishtinës dhe Beogradit.⁸ Të dy sistemet arsimore kanë bërë hapa në vitet e fundit për të ofruar orë të gjuhës rome.

1.2 Fushëveprimi dhe qëllimi i raportit

Ky raport ofron një pasqyrë të gjendjes së arsimit parauniversitar të komuniteteve gjatë viteve shkollore shtator 2014 – qershor 2015, shtator 2015 – qershor 2016 dhe shtator 2016 – qershor 2017.

Duke u fokusuar në sistemin e kurrikulës së Kosovës, raporti vlerëson ofrimin e arsimit parauniversitar në nivel fillor, të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë, duke përfshirë arsimin profesional,⁹ në aspektin e:

- Arsimi në gjuhë zyrtare¹⁰ si dhe në gjuhë komunitare - duke përfshirë qasjen fizike, si dhe alternativat e mundshme të parapara me ligj të ofruara nga institucionet për arsim në gjuhën e zgjedhur, duke përfshirë transportin e subvencionuar në një zonë ku ofrohet shkollimi i tillë, por bashkë edhe me disponueshmërinë e librave shkollorë dhe mësimdhënësve;
- Disponueshmëria e lëndëve specifike për komunitetet për të mundësuar ruajtjen e identitetit për komunitetet në pakicë numerike;
- Mundësitë për mësimin e gjuhëve për pjesëtarët e komuniteteve që ndjekin kurrikulat në gjuhët e komuniteteve, si dhe si gjuhë e dytë zyrtare për ato që ligjërohen në gjuhën shqipe;
- Përkrahja institucionale për qasjen e barabartë të komuniteteve në arsim, duke përfshirë masat për promovimin e vijimit, zvogëlimin e braktisjeve si dhe ndihmën për nxënës të cenueshëm, siç është transporti dhe bursat.

Përkundër dualitetit të sistemeve arsimore, ky raport shqyrton përputhshmërinë e institucioneve të Kosovës me kornizën ligjore ekzistuese në Kosovë. Në rastin e kurrikulës së Serbisë, raporti shkurt pasqyron gjendjen ekzistuese në lidhje me ofrimin e arsimit. Raporti mëton të nënvizojë, analizojë dhe të ofrojë informata mbi arsimin për komunitete, të cilat janë publikisht të disponueshme për të gjitha palët përkatëse, ashtu që të mundësojë avokimin me bazë në prova si dhe zhvillim politikash.¹¹

⁷ Ministria për Dialog, gjendja e zbatimit të marrëveshjeve të Brukselit, 16 qershor – 25 nëntor 2016, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Kosovo_Report_on_State_of_Play_in_implementation_of_the_Brussels_Agreements_25_November_2016.pdf (qasur më 10 prill 2018), f. 26; [2] Zyra e Qeverisë së Serbisë për Kosovë e Metohi (ZQSKeM), Raporti i Progresit mbi Dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës (prill – tetor 2016), <http://www.kim.gov.rs/doc/2.1%20Izvestaj%20april-oktobar%202016%2018102016%20eng.pdf> (qasur më 10 prill 2018), f. 11–12.

⁸ Marrëveshja më e fundit mbi diplomat nga viti 2016 megjithatë ende nuk është finalizuar.

⁹ Për të mbajtur raportin të fokusuar, nivelet parashkollorë dhe parafillore janë përjashtuar nga vlerësimi.

¹⁰ Sipas Ligjit nr. 02/L-37 për përdorimin e gjuhëve, 27 korrik 2006, neni 2.1, shqipja dhe serbishtja janë gjuhë zyrtare në Kosovë, si dhe kanë status të barabartë në institucionet e Kosovës. Në nivelin komunal, gjuha boshnjake ka status zyrtar në Prizren, Dragash dhe Pejë; derisa njihet si gjuhë në përdorim zyrtar në Istog. Turqishtja është gjuhë zyrtare në Mamushë dhe Prizren; derisa është gjuhë në përdorim zyrtar në Gjiilan, Mitrovicë të jugut, Prishtinë dhe Vushtrri. Përveç këtyre, gjuha rome njihet si gjuhë në përdorim zyrtar në Graçanicë.

¹¹ Që prej raportit të OSBE-së të vitit 2009, *supra*, fusnota 1, nuk ka pasur ndonjë raport gjithëpërfshirës të publikuar për arsimin e komuniteteve, që do të paraqiste të gjitha çështjet komplekse dhe sfidat e ndryshme që përballen nga komunitetet në dy sistemet arsimore, si dhe përgjegjësitë e veçanta të institucioneve të nivelit komunal dhe atij qeveritar kundrejt ofrimit të arsimit për komunitete.

1.3 Metodologjia

Metodologjia e përdorur në këtë raport bazohet në analizën e informatave cilësore dhe sasiore të grumbulluara mes muajve maj dhe qershor 2017, përmes një tërësie pyetësorësh të standardizuar për secilin grup të respondentëve. Të dhënat e grumbulluara nga intervistat, plotësuar me hulumtime të mëtutjeshme në tryezë si dhe gjetjet e monitorimit të rregullt nga Misioni i OSBE-së në Kosovë, janë vlerësuar atëherë kundrejt standardeve ligjore dhe politikave kryesore ndërkombëtare dhe të Kosovës.

Në nivel lokal, janë intervistuar tre grupe respondentësh mes majit dhe qershorit 2017 nga ekipet e terrenit nga Misioni i OSBE-së në Kosovë, si vijon:

- (i) Gjithsej 93 përfaqësues komunitetesh, qoftë përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile të angazhuar në mënyrë aktive në çështjet e arsimit në komunitete, ose prindër aktivë në këshillat prindër-mësimdhënës, apo bordet e shkollave, ose anëtarë të administratës apo organeve komunale, janë intervistuar në 33 komuna, duke përfshirë ato me shkollat me kurrikulë të Serbisë, për të marrë vështrimet e tyre mbi perspektivën e arsimit.¹²
- (ii) Përfaqësuesit e drejtorive komunale të arsimit (DKA) janë intervistuar në 29 komuna ku ka shkolla/klasa që ndiqen nga komunitetet në pakicë numerike në atë komunë, duke përfshirë shkollat me kurrikulë të Serbisë.¹³
- (iii) Gjithsej 66 drejtorë shkollash, duke përfshirë shkollat me kurrikulë të Serbisë,¹⁴ janë intervistuar në 27 komuna¹⁵: Njëmbëdhjetë drejtorë në komunat me komunitetin shqiptar në pakicë numerike, ku ofrohet shkollimi në gjuhën shqipe,¹⁶ 13 në shkolla me gjuhë ligjërimi boshnjakishten,¹⁷ nëntë shkolla me turqishten si gjuhë ligjërimi,¹⁸ tre drejtorë shkollash që kanë ofruar orë të gjuhës, historisë dhe kulturës romë në Gjakovë, Ferizaj dhe Prizren (që të gjithë shqiptarë të Kosovës, përfshirë një grua), si dhe 30 në shkolla që vijohen nga nxënësit romë, ashkalinj apo egjiptianë të Kosovës (në komunat me popullatë të

¹² Intervistat janë mbajtur me një përfaqësues të secilit komunitet me prezencë të dukshme në komunën në fjalë, pra ku ai komunitet përbën shumicën në një fshat/lagje të një komune, ose përfaqësohet nga një organizatë e shoqërisë civile në nivel komune apo ose në strukturat komunale, ose ka një prind që në mënyrë aktive angazhohet në qeverisjen e shkollës (në bazë të kombinimit të informatave nga regjistrimi i vitit 2011, profilet komunale të Misionit të OSBE-së në Kosovë, si dhe monitorimet nga ekipet OSBE-së në terren). Intervistat janë mbajtur në të gjitha komunat, me përjashtim të pesë komunave me popullatë dominuese nga komuniteti shqiptar i Kosovës (Glogoc, Hani i Elezit, Junik, Kaçanik dhe Malishevë). Në total, janë intervistuar dhjetë shqiptarë të Kosovës (përfshirë një grua), 15 burra ashkalinj, 11 boshnjakë (përfshirë tetë gra), dy gra kroate të Kosovës, gjashtë egjiptianë të Kosovës (duke përfshirë një grua), tre goranë (përfshirë një grua), një malazez i Kosovës, 15 romë të Kosovës (duke përfshirë dy gra), 24 serbë të Kosovës (duke përfshirë tetë gra) si dhe gjashtë turq të Kosovës (bashkë me një grua).

¹³ Përveç pesë komunave mono-etnike të Glogocit, Hanit të Elezit, Junikut, Kaçanikut dhe Malishevës, katër komunat veriore të Leposaviqit, Mitrovicës së veriut, Zubin Potokut dhe Zveçanit nuk janë përfshirë në këtë grup, pasi që nuk kanë pasur DKA të themeluar në periudhën e intervistave. Në përgjithësi, 21 shqiptarë të Kosovës (nga të cilët shtatë qenë gra), shtatë serbë të Kosovës (përfshirë dy gra), tre turq (gjithë burra) si dhe dy boshnjakë të Kosovës (të dy burra) janë intervistuar si përfaqësues të drejtorive komunale të arsimit në 29 komunat e zgjedhura.

¹⁴ Shkollat që veprojnë në kuadër të MASHZHT nuk janë analizuar nga perspektiva e përputhshmërisë, si dhe përfaqësuesit e tyre nuk janë intervistuar. OSBE-ja ka intervistuar vetëm përfaqësuesit e komuniteteve relevante nga komunat që kanë shkolla me planprogram të Serbisë. Të dhënat për pasqyrat e këtyre shkollave bazohen në informatat e marra nga Administrata e Shkollave me Planprogram të Serbisë, me seli në Mitrovicë Veriore më 2015, si dhe monitorimet nga ekipet e OSBE-së në terren, si dhe hulumtimi në tryezë kryer më 2016/2017.

¹⁵ Për dallim nga dy grupet paraprake, komunat Kamenicë, Partesh, Ranillug, Skënderaj, Viti dhe Vushtri nuk janë përfshirë në këtë grup, pasi që nuk kanë pasur shkolla relevante për këtë vlerësim në periudhën e intervistave.

¹⁶ Nëntë komuna: Graçanicë, Kllokot, Leposaviq, Mamushë, Mitrovicë veriore, Novobërdë, Zubin Potok, Zveçan. Janë intervistuar dhjetë shqiptarë (përfshirë dy gra) si dhe një turk i Kosovës (mashkull).

¹⁷ Shtatë komuna: Deçan, Dragash, Istog, Mitrovicë jugore, Pejë, Prishtinë, Prizren. Janë intervistuar dhjetë shqiptarë (katër nga të cilat gra) si dhe tre boshnjakë të Kosovës (përfshirë një grua).

¹⁸ Pesë komuna: Gjilan, Mamushë, Mitrovicë jugore, Prishtinë, Prizren. Janë intervistuar gjashtë shqiptarë (një prej të cilëve grua) si dhe tre turq të Kosovës (përfshirë një grua).

cilitdo prej tre komuniteteve më të lartë sesa 0,5 për qind të popullsisë në komunë).¹⁹

Në nivel qeveritar, janë mbajtur intervista me Udhëheqësin e Divizionit të Arsimit për Komunitete në kuadër të MASHT dhe përfaqësues të tri institucioneve të tjera qeveritare ose mekanizmave me mandate që pjesërisht kanë të bëjnë me arsimin e komuniteteve.²⁰

Raporti përbëhet nga tri pjesë dhe është strukturuar si në vijim:

Në pjesën e parë, raporti përshkruan standardet dhe politikat ligjore ndërkombëtare dhe ato të Kosovës që kanë të bëjnë me arsimin e komuniteteve në Kosovë. Pjesa e dytë ofron një pasqyrë të arsimit në gjuhën shqipe dhe në gjuhët e komuniteteve duke përfshirë lëndët specifike të komunitetit, mundësitë për t'i mësuar gjuhët zyrtare dhe mbështetjen institucionale për qasje të barabartë të komuniteteve në arsim. Pjesa e tretë ofron informacione statistikore mbi numrin e shkollave parauniversitare, numrin e komuniteteve që vijnë në mësimin dhe sfidat kryesore me të cilat përballlet sistemi me plan-program të Serbisë.

Raporti përfundon duke përmbledhur gjetjet kryesore dhe ofron rekomandime për palët relevante për adresimin e mangësive të identifikuara. Shtojcat në fund të raportit ofrojnë një numër tabelash që paraqesin një pasqyrë të llojeve të arsimit që ofrohen në çdo komunë, si dhe përmbledhjet për secilin komunitet.

¹⁹ Pesëmbëdhjetë komuna: Deçan, Ferizaj, Fushë Kosovë, Gjakovë, Istog, Klinë, Lipjan, Mitrovicë jugore, Obiliq, Pejë, Podujevë, Prizren, Rahovec, Shtime, Suharekë. Gjithsej, janë intervistuar 29 shqiptarë të Kosovës (bashkë me tri gra) si dhe një drejtor ashkali i Kosovës, mashkull.

²⁰ Komisioneri për Gjuhët i Zyrës së Komisionerit për Gjuhët (ZKGJ), Sekretari i Përhershëm i Ministrisë për Komunitete dhe Kthim (MKK), si dhe Këshilltari i Lartë Ligjor i Sekretariatit të Këshillit Konsultativ për Komunitete (KKK) dhe anëtarë të Grupit Punues të KKK për Arsimin. Drejtori i Zyrës për Çështje të Komuniteteve (ZÇK) që gjendet në Zyrën e Kryeministrit (ZKM) nuk ishte në dispozicion për intervistë gjatë fazës së mbledhjes së informacionit për përgatitjen e këtij raporti.

2. KORNIZA LIGJORE DHE E POLITIKAVE

E drejta për arsim dhe të drejtat e lidhura njihen me një numër instrumentesh ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe të pakicave që janë drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë, duke përfshirë Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut, Konventën mbi të Drejtat e Fëmijës, Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut dhe Protokollet e saj, Konventën Kornizë të Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare dhe Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimi ndaj Grave.²¹

Të drejtat e parashikuara në dispozitat e këtyre instrumenteve përfshijnë arsimin fillor pa pagesë dhe detyrueshëm, si dhe qasjen e përgjithshme në arsimin e mesëm,²² qasjen e barabartë në arsim dhe mundësitë e barabarta,²³ ose të drejtën e prindërve për të zgjedhur arsimin që dëshirojnë të kenë për fëmijët e tyre.²⁴ Përveç kësaj, personat që i përkasin komuniteteve kanë të drejtë të mësojnë në gjuhën e tyre²⁵ ose tu jepet mësim në gjuhën e tyre në zonat e banuara tradicionalisht nga komunitetet në numër të konsiderueshëm, varësisht nga kërkesa e mjaftueshme,²⁶ pa paragjykim në të mësuarit në gjuhët zyrtare ose ofrimin e mësimin në këtë gjuhë.²⁷ Për më tepër, instrumentet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut specifikojnë qëllimin e arsimit, i cili do të drejtohet, mes tjerash, në zhvillimin e identitetit kulturor, gjuhës, personalitetit dhe aftësive të fëmijës në potencialin e tyre të plotë, duke e përgatitur fëmijën për një jetë në frymë të mirëkuptimit, paqes, tolerancës, barazisë gjinore dhe miqësisë mes të gjithë popujve, grupeve etnike dhe fetare.²⁸

Për më tepër, një numër instrumentesh ndërkombëtare të hartuara nga Komisioneri i Lartë i OSBE-së për Pakicat Kombëtare (HCNM) dhe Këshilli i Evropës (KiE) ofrojnë udhëzime të mëtejshme dhe vendosin standarde specifike për arsimin e komuniteteve.²⁹

Korniza ligjore e Kosovës për arsimin³⁰ kryesisht inkorporon standardet ndërkombëtare. Kushtetuta dhe ligjet përkatëse njohin gjuhën shqipe dhe serbishten si gjuhë zyrtare të Kosovës,³¹ dhe garantojnë dhe rregullojnë të drejtën për të pranuar arsim publik në njërin nga gjuhët zyrtare të zgjedhur në të gjitha nivelet.³² Për më tepër, "personat që i përkasin

²¹ Neni 22 i Kushtetutës liston instrumentet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut dhe të pakicave që janë drejtpërdrejt të zbatueshme, duke përfshirë: Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (UDHR), Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së 217 A (III), 10 dhjetor 1948; Konventa për të Drejtat e Fëmijës (KDF), Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së 44/25, 20 nëntor 1989; hyri në fuqi më 2 shtator 1990; Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (KEDNJ), Këshilli i Evropës (KE), 4 nëntor 1950, hyri në fuqi më 3 shtator 1953 dhe Protokollet e saj; Konventa Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (KKPK), KE, 1 shkurt 1995, hyri në fuqi më 1 shkurt 1998; Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW), Rezoluta 34/180 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, 18 dhjetor 1979, hyri në fuqi më 3 shtator 1981. Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (KNDESK), Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme 2200A (XXI), 16 dhjetor 1966, që hyri në fuqi më 3 janar 1976, nuk është e listuar në kuadër të nenit 22 të Kushtetutës si e zbatueshme drejtpërdrejt. Megjithatë, do t'i referohemi KNDESK-së meqë përmban dispozita instrumentale që kanë të bëjnë me të drejtën për arsim.

²² Shih nenin 26(1) të DUDNJ; nenin 13(2) ICESCR; nenin 2 të Protokollit të Parë të KEDNJ, 20 mars 1952; nenin 28 të KDF.

²³ Shih nenin 13(2) të KNDESK; nenin 12(3) të KKPK.

²⁴ Shih nenin 26(3) të DUDNJ; nenin 13(2) KNDESK; nenin 2 të Protokollit të Parë të KEDNJ, nenin 29 të KDF.

²⁵ Shih nenin 14(1) të KKPK.

²⁶ Shih nenin 14(2) të KKPK.

²⁷ Shih nenin 14(3) të KKPK.

²⁸ Shih nenin 26(2) të DUDNJ; nenin 31(1) të KNDESK; nenin 29(1) të KDF.

²⁹ OSBE HCNM *Rekomandimet e Hagës lidhur me të Drejtat e Edukimit të Pakicave Kombëtare*, 1 tetor 1996, <http://www.osce.org/hcnm/32180> (qasur më 8 shtator 2017); OSBE HCNM *Udhëzimet e Lubjanës për integrimin e shoqërive të ndryshme*, 7 nëntor 2012(42), <http://www.osce.org/hcnm/96883> (qasur më 8 shtator 2017); Komiteti i Parë Këshillimor Tematik mbi Arsimin sipas Konventës Kornizë i KiE KKPK, 2 mars 2006, <http://www.coe.int/en/web/minorities/thematic-kommentaries> (qasur më 8 shtator 2017).

³⁰ Ligji nr. 04/L-032 për arsimin parauniversitar në Kosovë (LAPU), 31 gusht 2011; ligji nr. 03/L-047 për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe interesave të komuniteteve dhe anëtarëve të tyre (LMPDK), 13 mars 2008; ligji nr. 03/L-068 për arsimin në komunat e Kosovës (LAK), 15 qershor 2008; ligji nr. 02/L-037 për përdorimin e gjuhëve në Kosovë (LPGJ), 20 tetor 2006; ligji nr. 02/L-052 për arsimin parashkollor në Kosovë, 6 mars 2006; ligji nr. 03/L-040 për vetëqeverisjen lokale (LVQL), 15 qershor 2008.

³¹ Shih nenin 5 të Kushtetutës

³² Shih nenin 59(2) të Kushtetutës; nenin 8(1) të LMPDK; nenin 19(2) të LPGJ.

komuniteteve" gjuha amtare e të cilëve nuk i takon asnjërës gjuhë zyrtare, kanë të drejtë të pranojnë arsim parashkollor, fillor dhe të mesëm publik në gjuhën e tyre.³³ Në rastet kur arsimi në gjuhën zyrtare të zgjedhur ose në gjuhën e komunitetit nuk është i disponueshëm, duhet të ofrohen alternativa, siç është transporti i subvencionuar në një zonë ku ofrohet arsimi i tillë.³⁴ Përfundimisht, PSAK 2017-2021 është dokumenti kryesor politik që përfshin detyrimet e qeverisë për ofrimin e arsimit cilësor për komunitetet. Objektivi i parë strategjik i PSAK-së "Pjesëmarrja dhe përfshirja" parashikon një numër masash që synojnë fusha të ndryshme të edukimit të komuniteteve, siç janë rritja e niveleve të regjistrimit të komuniteteve të cënueshme, trajnimi i mësuesve për arsimin gjithëpërfshirës, promovimi i diversitetit dhe ndërveprimi mes komuniteteve dhe mësimi i gjuhëve . Gjashtë objektivat e tjera³⁵ sigurojnë përfshirje edhe më të madhe për komunitetet. Në fushat e fokusit të PSAK-së, janë parashikuar veprime të ndryshme për të arritur përfshirjen e shtuar të komuniteteve në menaxhimin e arsimit, për të zgjeruar mundësitë për zhvillim profesional dhe për të adresuar nevojat specifike të komuniteteve në përputhje me legjislacionin përkatës. Kjo përfshin zhvillimin e mekanizmave specifike në fusha të ndryshme, monitorimin e aspekteve të ndryshme të punës së institucioneve arsimore, ngritjen e vetëdijes dhe aktivitete të tjera.

³³ Shih nenin 59(3) të Kushtetutës; nenin 8(1) të LMPDK; nenin 20(1) të LPGJ.

³⁴ Shih nenin 13(3) të LAPU; nenin 8(2) të LMPDK; nenin 19(4) të LPGJ.

³⁵ Shih shënimin sipër 4.

3. QASJA NË ARSIM PËR KOMUNITETET DHE PARAKUSHTET PËR ARSIM CILËSOR

Pjesëtarët e komuniteteve në Kosovë regjistrohen në shkolla në cilindo sistem arsimor, varësisht nga një numër faktorësh, si gjuha, vendndodhja gjeografike, feja dhe/ose përkatësia politike.³⁶ Pjesëtarët shqiptarë, boshnjakë, turq, romë (që jetojnë në zonat me shumicë shqiptare në Kosovë), komunitetet ashkali dhe egjiptiane të Kosovës kryesisht vijojnë shkollat me kurrikulë të Kosovës; ndërsa shkollat me kurrikulë të Serbisë vijohen kryesisht nga nxënës serbë, goranë, kroatë, malazezë e romë të Kosovës (që jetojnë në zonat kryesisht të banuara me serbë të Kosovës). Përveç kësaj, pjesëtarët e komunitetit boshnjak të Kosovës, në Leposaviq, Mitrovicë të Veriut dhe Obiliq gjithashtu zgjedhin arsimin me kurrikulë të Serbisë. Varësisht nga sistemi i vijuar, të drejtat specifike të komuniteteve të ndryshme adresohen në shkallë të ndryshme dhe komunitetet hasin sfida të ndryshme në arsim.

Arsimi parauniversitar i Kosovës është formuluar me Kornizën e Kurrikulës së Kosovës (KKK) të MASHT-it.³⁷ Në nivel lokal, institucionet parauniversitare me kurrikulë të Kosovës janë nën autoritetin e komunave, *gjegjësisht*, drejtorive komunale të arsimit (DKA).

3.1 Arsimi në gjuhën shqipe

Dispozitat përkatëse ligjore:

Çdo person në Kosovë ka të drejtë të pranojë arsimim publik në të gjitha nivelet në gjuhën e tij të preferuar zyrtare.³⁸ MASHT-i është përgjegjës për rregullimin e zbatimit të kësaj të drejte. Për më tepër, komunat janë të detyruara të sigurojnë mësimdhënie në gjuhën e zgjedhur zyrtare të një personi ose të ofrojë alternativa, siç është transporti i subvencionuar në një zonë ku ofrohet shkollimi i tillë.³⁹

Arsimi parauniversitar në Kosovë në gjuhën shqipe kryesisht vijohet nga komuniteti shqiptar i Kosovës, si dhe nga pjesëtarët e komunitetit ashkali dhe egjiptian të Kosovës, gjuha amtare e të cilëve është shqipja. Përveç kësaj, pjesëtarët e komuniteteve të tjera gjuhë amtare e të cilëve nuk është shqipja e zgjedhin atë si një gjuhë mësimi; në veçanti boshnjakët, goranët, turqit dhe romët e Kosovës (që jetojnë në zonat me shumicë shqiptare).⁴⁰ Sipas DKA-së së intervistuar në Gjilan, pjesëtarët e komuniteteve të tjera regjistrohen në arsimin parauniversitar në gjuhën shqipe për një numër arsyesh, duke përfshirë mungesën e stafit të kualifikuar mësimor në gjuhët e komuniteteve, mungesën e teksteve shkollore në gjuhën boshnjake dhe turke si gjuhë të komuniteteve, dhe më së rëndësishmi për shkak të mundësive më të mira për arsimin universitar në shqip, si gjuhë e shumicës në Kosovë.

³⁶ Shih Raportin e Vlerësimit të të Drejtave të Komuniteteve të Misionit të OSBE-së në Kosovë, Botimi i katërt, nëntor 2015, <http://www.osce.org/kosovo/209956?download=true> (qasur më 9 tetor 2017).

³⁷ KKK është aplikuar së pari më 2011, dhe faza e pilotimit të saj ende ishte në vazhdim në kohën e këtij publikimi. KKK gjendet në: http://www.ibe.unesco.org/curricula/kosovo/kv_alfw_2011_eng.pdf (qasur më 13 tetor 2017). Kurrikula ndjek modelin 5+4+3, duke filluar me nivelin 1 (arsimi fillor, pesë vite, nga mosha 6) të Klasifikimit Ndërkombëtar Standard të Arsimit të UNESCO (ISCED), duke vazhduar me nivelin 2 (arsimi i mesëm i ulët, katër vite, nga mosha 12 vjeçe) dhe nivelin 3 (arsimi i mesëm i lartë, tre vite, nga mosha 15 vjeçe).

³⁸ Shih shënimin sipër 32.

³⁹ Shih shënimin sipër 33.

⁴⁰ Komuniteti boshnjak në Dragash, Mitrovicë Jugore dhe Prizren; komuniteti goran në Mitrovicë të Jugut dhe Prishtinë; komuniteti rom në Ferizaj, Gjakovë, Istog, Kamenicë, Klinë, Mitrovicë të Jugut, Obiliq, Pejë, Podujevë, Prizren, Rahovec dhe Suharekë; dhe komuniteti turk në Gjilan, Mitrovicë të Jugut dhe Vushtri.

Arsimi në gjuhën shqipe në komunat ku komuniteti shqiptar është në pakicë numerike

Arsimi parauniversitar në gjuhën shqipe ofrohet në nëntë nga dhjetë komuna ku komuniteti shqiptar është në pakicë numerike.⁴¹ Me përjashtim të Shtërpcës dhe Novobërdës, arsimi në gjuhën shqipe është i kufizuar në nivelin fillor dhe të mesëm të ulët.⁴² Nxënësit në komunat me shumicë joshqiptare pa arsim të mesëm të lartë në gjuhën shqipe kalojnë në komunat fqinje me shumicë shqiptare në mënyrë që ta vazhdojnë shkollimin e tyre pas përfundimit të nivelit fillor dhe të mesëm të ulët.⁴³ Në kohën e realizimit të këtij vlerësimi, në katër komunat veriore,⁴⁴ shkollat në gjuhën shqipe operonin përkundër mos-ekzistimit të DKA-ve ende nuk ishin themeluar si pjesë e administratës së kurrikulës së Kosovës.⁴⁵ Në të gjitha shkollat e nëntë komunave nxënësve u ofrohen rregullisht librat adekuatë për programin mësimor në gjuhën shqipe. Asnjë nga të anketuarit nuk ka raportuar ndonjë çështje lidhur me numrin e stafit të kualifikuar mësimor në këto shkolla.

Komunat ku komuniteti shqiptar i Kosovës është në pakicë numerike	Shkollat ku gjuha shqipe është gjuhë mësimi	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë, përfshirë profesional
Graçanicë	✓	
Kllokot	✓	
Leposaviq	✓	
Mamushë	✓	
Mitrovicë Veriore	✓	
Novobërdë	✓	✓
Ranillug	Asnjë shkollë që vepron në gjuhën shqipe. Komuna siguron transport për 13 nxënës shqiptarë të Kosovës nga shkollat fillore, të mesme të ulëta dhe të larta që vijnë shkollat në qytetin e Kamenicës.	
Shtërpcë	✓	✓
Zubin Potok	✓	
Zveçan	✓	

Tabela 1 - Arsimi i komunitetit shqiptar të Kosovës në komunat ku ata janë në pakicë numerike

Megjithatë, çështjet që kanë të bëjnë me transportin kanë ndikim negativ në qasjen në arsim për studentët e disa prej këtyre shkollave. Në Leposaviq, nxënësit që udhëtojnë nga Koshutova dhe Ceraja në shkollën në Bistricë të Shalës më parë shërbeheshin nga një minibus i cilësisë së dobët, i cili më pas u zëvendësua nga komuna në tetor 2017. Në Zveçan nuk ka autobus shkollor për nxënësit nga Lipa dhe Zhazha që ndjekin arsimin e

⁴¹ Graçanicë, Kllokot, Leposaviq, Mamushë, Mitrovicë veriore, Novobërdë, Shtërpcë, Zubin Potok, dhe Zveçan. Arsimi parauniversitar në gjuhën shqipe nuk është në dispozicion në Ranillug por komuna ofron transport për nxënësit shqiptarë që vijnë shkollat në qytetin e Kamenicës.

⁴² Arsimi i mesëm i lartë në shqip është i disponueshëm në komunat me shumicë joshqiptare të Novobërdës (në Llabjan, shkolla e mesme e lartë) dhe Shtërpcë (në Ferajë, shkolla profesionale).

⁴³ Për shembull, nxënësit nga katër komunat veriore vijnë arsimin e mesëm të lartë në Mitrovicën e Jugut, nxënësit nga Mamusha udhëtojnë për në Prizren.

⁴⁴ Leposaviq, Mitrovicë Veri, Zubin Potok dhe Zveçan.

⁴⁵ Përditësim pas raportimit: kryetari i komunës së Leposaviqit ka emëruar një drejtor të arsimit në vitin 2017, i cili u zëvendësua nga një zyrtar tjetër në shkurt 2018. Në Zyrën Administrative të Mitrovicës së Veriut, është një drejtor për kulturë, arsim, rini dhe sporte. Dy komunat e mbetura të Zubin Potokut dhe Zveçanit nuk kanë ende një zyrtar apo drejtor përgjegjës për arsimin.

mesëm të ulët në Boletin. Mungesa e transportit të organizuar dhe të subvencionuar në shkollat e mesme të larta në Mitrovicë të Jugut pengon vijimin në shkollë nga nxënësit që vijnë nga familjet e cenueshme. Po ashtu, transporti nuk është i organizuar në shkollën në Kodrën e Minatorëve (Mitrovicë e Veriut). Nxënësve shqiptarë dhe ashkali të Kosovës nga Radeva, Suhadolli, Skullani (Graçanicë) që ndjekin shkollat me kurrikulë të Kosovës që ofrojnë arsim në gjuhën shqipe në komunën e Lipjanit gjithashtu nuk u ofrohet transport rregullisht. Përveç kësaj, të intervistuarit nga komuniteti shqiptar i Kosovës dhe ai rom i Kosovës në Gjilan, Novobërdë dhe Shtërpçë deklaruan se mungesa e një sigurimi të qëndrueshëm të transportit për studentët është një nga sfidat për qasjen e komuniteteve në arsim.

Të anketuarit gjithashtu përmenden infrastrukturën e dobët në një shkollë në Kishnicë (Graçanicë),⁴⁶ dhe një shkollë në Kodrën e Minatorëve e cila është e vendosur në një kontejner. Në rastin e fundit, kjo situatë shkakton ulje të nivelit të regjistrimit, ndërsa prindërit zgjedhin t'i regjistrojnë fëmijët e tyre në shkollat në jug të Ibrit. Shqetësimet lidhur me financimin e pamjaftueshëm për arsimin u theksuan nga drejtorët e shkollave të intervistuar në Shtërpçë dhe Novobërdë, të cilët thanë se buxhetet e ndara nga komunat e tyre për arsim nuk janë të mjaftueshëm për të mbuluar në tërësi shpenzimet e të gjitha shkollave. Përveç transportit, institucionet nuk ofruan ndonjë alternativë shtesë për të siguruar shkollim në gjuhën e zgjedhur.

3.2 Arsimi në gjuhët e komuniteteve

Dispozitat përkatëse ligjore:

Personat që u përkasin komuniteteve gjuha e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare në atë komunë kanë të drejtë arsimimi në gjuhën e tyre.⁴⁷ Qeveria duhet të themelojë kurrikulë të integruar për gjuhët e komuniteteve që nuk janë gjuhë zyrtare.⁴⁸ Pragu minimal për krijimin e klasave në gjuhët e komuniteteve duhet të jetë më i ulët se pragjet e përcaktuara normalisht për institucionet arsimore.⁴⁹ MASHT-i duhet të sigurojë, brenda burimeve të disponueshme, që të ofrohen trajnime për staf të mjaftueshëm për mësimdhënie në kurrikulë të gjuhës së komunitetit. Mësimdhënësit gjegjësisht duhet të jenë të familjarizuar me identitetin e komuniteteve.⁵⁰ Komunat duhet të sigurojnë mësim parauniversitar në të gjitha gjuhët zyrtare dhe të komuniteteve të mësimi. Kur kjo nuk është e mundur brenda territoreve të tyre, komunat duhet të sigurojnë alternativa, duke përfshirë transportin e subvencionuar në zona ku ofrohet shkollimi i tillë.⁵¹ Tekstet në gjuhët e komuniteteve në nivelin fillor dhe të mesëm të ulët, duhet të ofrohen pa pagesë.⁵²

Në lidhje me arsimin parauniversitar në gjuhët e komuniteteve, MASHT ka zhvilluar kurrikulën për arsimin parauniversitar në gjuhën turke dhe boshnjake. Sipas kreut të Divizionit për Arsimin e Komuniteteve, i cili u intervistua, komunitetet nuk kanë qenë të përfshira apo nuk janë konsultuar për zhvillimin e kurrikulës përveç angazhimit të ekspertëve nga komunitetet për zhvillimin e lëndëve të gjuhës, historisë, muzikës dhe artit.

⁴⁶ Kryesuesja e komitetit komunal për komunitete në Graçanicë (shqiptare) raportoi për ekipet në terren të Misioni të OSBE-së në Kosovë se shkolla fillore dhe e mesme "Ditët e Minatorit" në Kishnicë ishte në gjendje të keqe, gjë që u konfirmua nga drejtori i shkollës. Një ndërtesë e re shkollore është duke u ndërtuar në kohën e hartimit të këtij raporti, në bazë të një marrëveshjeje mes komunës dhe MASHT-it.

⁴⁷ Shih shënimin sipër 34.

⁴⁸ Shih nenin 8.7 të LMPDK.

⁴⁹ Shih nenin 8.1 të LMPDK.

⁵⁰ Shih nenin 8.9 të LMPDK.

⁵¹ Shih shënimin sipër 33.

⁵² Shih nenin 27(2) të LAPU.

Zyrtari nga MASHT deklaroi se përkthimi i lëndëve të përgjithshme nga gjuha shqipe në gjuhën boshnjake dhe turke, është në zhvillim e sipër sipas kornizës së kurrikulës kornizë parauniversitare të vitit 2011. Kjo vazhdon edhe në kohën e publikimit të këtij raporti.

Arsimi parauniversitar në gjuhën boshnjake është i siguar në shtatë⁵³ nga nëntë komunat⁵⁴, ku ka popullsi boshnjake të Kosovës në numër të konsiderueshëm. Ai po ashtu është në dispozicion në komunën e Gjakovës, ku është themeluar një klasë në gjuhën boshnjake në nivel fillor për vitin shkollor 2016/2017, në bazë të një kërkesë nga një familje boshnjake e Kosovës e cila dëshironte që të dy fëmijët e saj të arsimoheshin në gjuhën boshnjake. Të dhënat për numrin e shkollave me gjuhën boshnjake si gjuhë të mësimdhënies janë të paraqitura në tabelën 2 më poshtë.

Komunat me pjesëtarë të komunitetit boshnjakë të Kosovës të regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat me klasat në gjuhën boshnjake si gjuhë të mësimdhënies ⁵⁵	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë përfshirë aftësimin profesional
Deçan	1	0
Dragash	9	1
Gjakovë	1	0
Istog	2	0
Leposaviq	Nxënësit vijojnë arsimin në gjuhën serbe që drejtohet nga MASHZHT	
Mitrovicë Veriore	Nxënësit vijojnë arsimin në gjuhën serbe që drejtohet nga MASHZHT	
Mitrovicë Jugore	1	1
Pejë	6	4
Prishtinë	1	1
Prizren	21	4

Tabela 2 – Arsimi parauniversitar i komunitetit boshnjakë të Kosovës

Arsimi parauniversitar në gjuhën turke është i siguar në pesë⁵⁶ nga gjashtë komunat, ku ka popullsi turke të Kosovës në numër të konsiderueshëm. Të dhënat për numrin e shkollave me gjuhën turke si gjuhë të mësimdhënies janë të paraqitura në tabelën 3 më poshtë.

⁵³ Deçan, Dragash, Istog, Mitrovicë Jugore, Pejë, Prishtinë dhe Prizren.

⁵⁴ Arsimi në gjuhën boshnjake nuk është i siguar në komunat Leposaviq dhe Mitrovicë Veriore, ku pjesëtarët e komunitetit boshnjakë të Kosovës vijojnë mësimin në gjuhën serbe përmes institucioneve me kurrikulën serbe.

⁵⁵ Lista përmban shkollat kryesore dhe paralelet.

⁵⁶ Arsimi parauniversitar në gjuhën turke sigurohet në Gjilan, Mamushë, Mitrovicë Jugore, Prishtinë dhe Prizren. Nuk sigurohet në komunën e Vushtrrisë.

Komunat me pjesëtarë të komunitetit turk të regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat me klasat në gjuhën turke si gjuhë të mësimdhënies ⁵⁷	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë përfshirë aftësimin profesional
Gjilan	2	1
Mamushë	1	1
Mitrovicë Jugore	1	-
Prishtinë	1	1
Prizren	6	4
Vushtrri	Nuk ka ndonjë shkollë me klasë me gjuhën turke si gjuhë të mësimdhënies	

Tabela 3 – Arsimi parauniversitar për komunitetin turk të Kosovës

Sfida kryesore për pjesëtarët e komuniteteve të cilët vijojnë arsimin në gjuhën boshnjake dhe turke mbetet sigurimi i librave shkollorë në këto gjuhë. Disa nxënës duhet të përdorin librat e fotokopjuar duke qenë se jo të gjithë librat shkollorë janë në dispozicion për nivelin e mesëm të lartë.⁵⁸ Një përfaqësues i komunitetit boshnjakë të Kosovës nga Istogu tha se librat shkollorë nuk i jepen nxënësve me kohë në fillim të vitit shkollor. Shumë DKA po ashtu theksuan mungesën e librave shkollorë në të dyja gjuhët për arsimin e mesëm të lartë, por edhe për nivelin fillor dhe të mesëm të ulët. Për të përmbushur nevojën për libra shkollorë, MASHT ka importuar librat shkollorë nga Bosnje dhe Hercegovina dhe Turqia. Megjithatë, sipas përfaqësuesve të komuniteteve dhe atyre të DKA, disa libra shkollorë nuk i përshtaten kontekstit të Kosovës dhe nuk janë plotësisht në përputhje me kurrikulën e Kosovës për nivelin e mesëm të lartë.⁵⁹

Personat e intervistuar nuk raportuan për ndonjë çështje lidhur me qasjen fizike në shkolla dhe transportin.

Për më tepër, pjesëtarët e komunitetit boshnjakë në Gjakovë, Dragash dhe Prizren, të cilët u intervistuan, cekën mungesën e programeve arsimore në gjuhën boshnjake për nivelin e mesëm. Personi nga Gjakova, i cili u intervistua, deklaroi se ofrimi vetëm i arsimit fillor në gjuhën boshnjake në komunë mund të paraqet sfidë për nxënësit në nivelet e tjera arsimore, pasi ata mund të vazhdonin shkollimin e tyre në Gjakovë vetëm në gjuhën shqipe. Respondenti shprehu shqetësim në lidhje me performancën e ardhshme akademike të fëmijëve nëse ata zgjedhin gjuhën shqipe si gjuhë kryesore të mësimin pas përfundimit të arsimit fillor. Do të ndihmonte nëse ofrimi i klasave të gjuhës shqipe si një lëndë gjuhësore zyrtare do të intensifikohej për nxënësit e tillë në nivelin fillor ose nëse komuna ofron më tepër nivele arsimi parauniversitare në gjuhën boshnjake.

Në lidhje me disponueshmërinë e kuadrit të kualifikuar për mësimdhënie në gjuhën boshnjake dhe turke, DKA në Gjilan, Prishtinë, Dragash dhe Prizren kanë përmendur sfidat lidhur me gjetjen e kandidatëve me kualifikimet e duhura arsimore nga komunitetet, me njohuritë e duhura gjuhësore si dhe vështirësinë me njohjen e diplomave universitare të Serbisë dhe nostrifikimit të atyre që janë fituar në Bosnje dhe Hercegovinë. DKA në

⁵⁷ Lista përmban shkollat kryesore dhe paralelet.

⁵⁸ Përfaqësuesit e komuniteteve në Dragash dhe Prishtinë deklaruan se nxënësit përdorin librat e fotokopjuar, ndërsa në Mamushë vetëm disa libra shkollorë janë në dispozicion në gjuhën turke për nivelin e mesëm të lartë.

⁵⁹ Një pjesëtar i komunitetit turk në Gjilan, i cili u intervistua, deklaroi se librat shkollorë i përshtaten kontekstit të Kosovës në nivelin fillor, megjithatë nxënësit në nivelin e mesëm të lartë mësojnë për gjeografinë dhe historinë e Turqisë. Personat në Dragash dhe Prizren, të cilët u intervistuan, thanë se edhe librat shkollorë në gjuhën boshnjake nuk janë të përshtatur për kontekstin e Kosovës. Siç u cek nga DKA në Dragash, kjo ka ndikim negativ në rezultatet e nxënësve për provimin e maturës duke ndikuar kështu edhe në gjasat e tyre për regjistrim në universitetet publike që i marrin parasysh rezultatet e provimit të maturës). Përveç kësaj, personi i cili u intervistua gjithashtu tha se përkthimi i librave shkollorë nga gjuha shqipe në gjuhën boshnjake është i cilësisë së dobët.

Prishtinë dhe Dragash më tej theksuan pengesat shtesë me të cilat ato përballen me punësimin e kandidatëve gra të kualifikuara. Sipas personave të intervistuar nga shkollat ku jepet mësimi në gjuhën turke në Gjilan dhe Mitrovicë Jugore, mësimdhënësit në ato shkolla punojnë në mënyrë vullnetare dhe me një mbështetje simbolike financiare që sigurohet nga Ambasada e Turqisë në Kosovë. Drejtorët e shkollave në Dragash konfirmuan se numri i ulët i grave të diplomuara nga universiteti sjell në punësimin e një numri të vogël të mësimdhënësve.

Në aspektin pozitiv, të gjitha komunat me shkollat që punojnë në gjuhët e komuniteteve, përveç Dragashit, thuhet se marrin parasysh përkatësinë etnike dhe njohuritë gjuhësore të kandidatëve me formimin e duhur profesional kur punësojnë mësimdhënësit për mësim në gjuhën boshnjake dhe turke, duke inkurajuar kështu punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve. Kjo bëhet kryesisht përmes vlerësimit të njohurive gjuhësore të kandidatëve dhe pjesëmarrjes së koordinatorëve komunalë për arsim në gjuhët e komuniteteve në panelet e intervistave. Në lidhje me këtë, Universiteti i Prizrenit është i vetmi institucion i arsimit të lartë që ofron programe diplomimi të arsimit parashkollor dhe arsimit fillor e pedagogjik në gjuhët boshnjake dhe turke.

Ndërveprimi midis nxënësve të komuniteteve të ndryshme në shkolla me programet zyrtare të gjuhës shqipe dhe në gjuhën komunitare është kryesisht pozitive. Për shembull, nxënësit e shkollave të tilla në Dragash dhe Prizren përdorin të njëjtën derë hyrëse të shkollës, oborrin e shkollës, kabinetet dhe objektet tjera shkollore. Personeli mësimor në këto shkolla ka një dhomë mësimore, e cila u jep atyre mundësi shtesë për komunikim dhe bashkëpunim. Nxënësit marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta sportive dhe kulturore. Një situatë e ngjashme u vërejt në shkolla të tilla në Gjilan, Gjakovë, Istog, Pejë dhe Prishtinë.

Në Mitrovicën e Jugut, nxënësit në gjuhën boshnjake në nivelin e mesëm të lartë nuk janë të ndarë fizikisht nga kolegët e tyre që ndjekin programin mësimor në gjuhën shqipe. Kjo ka çuar në një nivel relativisht të lartë të ndërveprimit pa ndonjë fërkim midis studentëve. Megjithatë, ndarja fizike ndërmjet gjuhës boshnjake dhe nxënësve të gjuhës shqipe në nivel fillor dhe të mesëm të ulët ka rezultuar në nivele shumë të ulëta ndërveprimi, duke arritur në pikën ku nxënësit e gjuhës boshnjake të Kosovës nuk kanë dalë nga klasa e tyre të luajnë në oborr me nxënësit tjerë gjatë pushimit të gjatë pas fjalosjeve të vogla ndërmjet nxënësve.

Programi jashtë kurrikular në gjuhën rome

MASHT ka zhvilluar një modul në gjuhën rome me elementet e historisë dhe kulturës për nivelin fillor e që u shpaloj për herë të parë në Prizren në vitin 2011, pas miratimit të *Strategjisë për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë 2009–2015*⁶⁰ dhe pas miratimit të Udhëzimit Administrativ nr. 07/2010⁶¹ të MASHT. Përmes sistemit të kurrikulës serbe, mësimi në gjuhën rome sigurohet në disa shkolla në Gjilan, Kamenicë dhe Mitrovicë Veriore.

Përveç orëve të mësimin që mbahen në Prizren, MASHT nxori një thirrje për punësim të mësimdhënësve të gjuhës rome në vitin 2015, me qëllim të zgjerimit të programit mësimor të gjuhës rome, kulturës dhe historisë në komunat e Ferizaj, Fushë Kosovës, Gjakovë, Obiliq

⁶⁰ ZKM, *Strategjia për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë, 2009–2015*, dhjetor 2008.

⁶¹ Udhëzimi Administrativ nr. 07/2010 i MASHT "Zbatimi i planit dhe i programit të rishikuar me plotësimet për lëndën: gjuha rome me elementet e kulturës dhe historisë", 21 qershor 2010.

dhe Pejë.⁶² MASHT po ashtu ka hartuar librat shkollorë në gjuhën rome për klasën e dytë, tretë dhe katërt të nivelit fillor të arsimit dhe këta libra shkollorë u jepën nxënësve falas.

Përkundër të gjitha këtyre përpjekjeve, DKA-të raportuan se orët e mësimit në Fushë Kosovë dhe Obiliq asnjëherë nuk u mbajtën meqenëse shkollat që duhej të ofronin këto orë mësimi ishin pjesë e sistemit të kurrikulës serbe në Kosovë.⁶³ Në anën tjetër, orët e mësimit në komunën e Pejës nuk filluan për shkak të mungesës së financimit nga DKA. Orët e mësimit në komunën e Gjakovës u nisën por u ndërpre në vitin 2016, për shkak të se mësimeve nuk i ishte paguar paga. Orët e mësimit në Ferizaj ishin në vazhdim e sipër, duke përfshirë vijimin e disa nxënësve shqiptarë dhe ashkali të Kosovës, deri në fundit të vitit shkollor 2015/2016, duke qenë se mësimeve, i cili punonte në mënyrë vullnetare, gjeti një vend pune me pagesë.

Përfaqësuesi i komunitetit romë të Kosovës në Podujevë, i cili u intervistua, deklaroi se ofrimi i orëve të mësimit në gjuhën rome është një aspekt i trajtuar në planin lokal të veprimit për integrimin e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptianë të Kosovës, i miratuar në vitin 2016, por se deri më tani nuk është integruar në programet e ndonjëris prej shkollave në komunë. Sipas personit i cili u intervistua, ekziston një interesim i lartë në përgjithësi mes komunitetit për mësimin e gjuhës rome, por se ata asnjëherë nuk ia kanë dorëzuar një kërkesë zyrtare DKA-ës. Sipas personit nga radhët e komunitetit në Prilluzhe (Vushtri), gjuha rome mësohet në një qendër lokale të mësimeve.

Lëndët shtesë të veçanta për komunitetin që u mundësojnë komuniteteve ta ruajnë identitetin e tyre

Dispozitat përkatëse ligjore:

Komunitetet kanë të drejtë që, në bashkëpunim me Qeverinë, të përgatisin module shkollorë që kanë të bëjnë me kulturën, historinë dhe traditat e tyre, në bashkëpunim me Qeverinë.⁶⁴ Një nga qëllimet e arsimit parauniversitar është përgatitja e nxënësve për jetesë të përgjegjshme në frymën e mirëkuptimit, të paqes, tolerancës, barazisë gjinore dhe në miqësi me pjesëtarët e të gjitha komuniteteve në Kosovë.⁶⁵

MASHT nuk ka nisur me zhvillimin e ndonjë lënde shtesë të veçantë pas përfshirjes së modulit të gjuhës rome, historisë dhe kulturës për nivelin fillor. Sidoqoftë, PSAK 2017–2021 përfshin zhvillimin e moduleve të veçanta tek veprimtaritë e tija lidhur me arsimin e komuniteteve. Asnjë nga DKA që u intervistuan nuk ka pranuar ndonjë kërkesë nga komunitetet për zhvillimin e lëndëve të veçanta për komunitetin që kanë të bëjnë me kulturën, historinë apo traditat e tyre, ose për të mësuar për komunitetet e tjera. Të gjithë përfaqësuesit e komuniteteve, të cilët u intervistuan, konfirmuan se ata nuk kanë parashtruar ndonjë kërkesë për lëndë të këtij lloji. Pjesëtari i komunitetit ashkali të Kosovës (Vushtri) dhe pjesëtari i komunitetit goran të Kosovës (Prizren), të cilët u intervistuan, deklaruan se ata do të mirëpritnin përfshirjen e lëndëve të tilla. Në Gjiçan, përfaqësuesi i komunitetit turk të Kosovës deklaroi se, ndonëse shumë pjesëtarë të komunitetit të tij vijojnë arsimin në gjuhën shqipe, ata nuk kanë parashtruar ndonjë kërkesë për përfshirjen e moduleve të veçanta për komunitetin në gjuhën turke në shkolla. Në anën tjetër, pjesëtari i komunitetit turk të Kosovës në Vushtri, i cili u intervistua, deklaroi se komuniteti lokal është në përgatitje të një kërkesë për DKA për t'ju mundësuar nxënësve të shkollës së mesme që të mësojnë gjuhën turke si lëndë jashtë kurrikulare.

⁶² Programi u krijua si pjesë e projektit të Këshillit të Evropës "ACCESS – Shtimi i qasjes në arsim dhe mirëkuptimi ndërkulturore" në bashkëpunim me MASHT dhe DKA-ët.

⁶³ Sistemi me kurrikulë të Serbisë nuk lejoi organizimin e orëve në gjuhën rome në shkollat e synuara me nxënës romë.

⁶⁴ Shih nenin 8.7 të LPMDK.

⁶⁵ Shih nenin 1.2.5 të LAPU.

3.3 Mësimi i gjuhëve zyrtare

Dispozita përkatëse ligjore:

Legjislacioni i Kosovës parasheh mësimin e njëjës nga gjuhët zyrtare.⁶⁶ Nuk parashihet mësimi të dyja gjuhëve njëkohësisht. Kjo do të thotë se komunitetet që e vijnë arsimin në njëjës nga dy gjuhët zyrtare, nuk e kanë të detyrueshme që të mësojnë gjuhën tjetër zyrtare; kurse komunitetet që e vijnë arsimin në gjuhë jozyrtare, mund të mësojnë gjuhën zyrtare të cilën ata e zgjedhin.⁶⁷

Sipas kurrikulës së Kosovës, orët e mësimin të gjuhës shqipe si lëndë e gjuhës zyrtare ofrohen deri në dy orë në javë, duke filluar nga klasa e tretë e arsimit fillor në gjuhën boshnjake dhe turke. Sipas zyrtarit të MASHT, i cili u intervistua, gjuha serbe si lëndë e gjuhës zyrtare nuk është në dispozicion për nxënësit që vijnë mësimin në gjuhën shqipe si dhe për ata të cilët vijnë mësimin në gjuhën boshnjake apo turke.

Intervistat me DKA-ët konfirmuan se nxënësit në të gjitha shkollat ku mësimi mbahet në gjuhën boshnjake apo turke e mësojnë gjuhën shqipe si lëndë të gjuhës zyrtare.⁶⁸ Asnjë nga DKA-të apo drejtorët e shkollave nuk ishin në dijeni të ndonjë veprimtarie jozyrtare apo jashtë kurrikulare, që organizohet nga shkollat, për mësimin e gjuhës shqipe përveç lëndëve ekzistuese të kurrikulës apo paraqitjes së ndonjë ore zgjedhore të mësimin të gjuhës serbe. Nga 13 personat e intervistuar nga radhët e komunitetit boshnjakë të Kosovës dhe komunitetit turk të Kosovës, në komunat që sigurojnë orë mësimi në gjuhën boshnjake dhe turke sipas kurrikulës së Kosovës, 9 deklaruan se janë të kënaqur me ofrimin e orëve të mësimin të gjuhës shqipe. Megjithatë, të gjithë drejtorët e shkollave ku mbahet mësimin në gjuhën turke dhe boshnjake, të cilët u intervistuan, cekën mungesën e librave shkollorë për mësimin e gjuhës shqipe si gjuhë të huaj. Sipas personave të cilët u intervistuan, librat shkollorë për mësimin e gjuhës shqipe në shkollat ku mësimi mbahet në gjuhën e komuniteteve duhet t'i përshtaten nxënësve, gjuha amtare e së cilës është ndryshe nga gjuha shqipe, në vend se të përdoren librat shkollorë të njëjtë me ato që përdoren për arsimin në gjuhën shqipe si gjuhë e mësimdhënies së plotë. Në këtë aspekt, MASHT ka punuar me Zyrën e KLPK të OSBE-së për zhvillimin e librave të tillë shkollorë në vitin 2011; por, tekstet shkollorë nuk ishin integruar në programet e MASHT-it.⁶⁹

⁶⁶ Shih më sipër, fusnota 32.

⁶⁷ Shih nenin 24.6.2 të LAPU; nenin 8.10 të LPMDK dhe nenin 21 të LPGJ.

⁶⁸ Të gjitha nëntë komunat me shkollat me arsim fillor dhe të mesëm (Deçan, Dragash, Gjilan, Istog, Mamushë, Mitrovicë Jugore, Pejë, Prishtinë dhe Prizren; në Gjakovë, e vetmja klasë në gjuhën boshnjake është klasa e parë, ku nuk parashihet mësimi i gjuhës shqipe), si dhe shkollat në nivelin e mesëm të lartë (Dragash, Gjilan, Mamushë, Mitrovicë Jugore, Pejë, Prishtinë, Prizren).

⁶⁹ Intervistë me kreun e Divizionit për Arsimin e Komuniteteve, MASHT, zhvilluar më 4 korrik 2017.

3.4 Mbështetja institucionale për qasje të barabartë në arsim

Dispozitat përkatëse ligjore:

Kushtetuta garanton të drejtën për arsim të detyrueshëm falas për të gjithë⁷⁰ dhe i obligon institucionet që të sigurojnë mundësi të barabarta për të gjithë, në përputhje me aftësitë dhe nevojat e tyre.⁷¹ MASHT është e obliguar që të promovojë mbrojtjen e grupeve të ndjeshme në kuadër të sistemit të arsimit dhe masat për të parandaluar braktisjet.⁷² Për të promovuar vijimin ose zvogëluar braktisjen e shkollës, komuna organizon transport të sigurt dhe efikas për nxënësit në shkollimin e detyruar. Komuna mund të kërkojë pagesë por edhe mund ta bëjë falas transportin shkollor për: a) nxënësit që jetojnë në zonën e mbulimit, por që janë brenda distancës prej katër kilometra nga shkolla, përveç nxënësve me aftësi të kufizuara; dhe b) nxënësve që jetojnë jashtë zonës së mbulimit.⁷³

Nga 28 DKA⁷⁴, 16 deklaruan se sigurojnë transport për nxënësit nga komunitetet në pakicë numerike të cilët jetojnë jashtë zonës së mbulimit ose më larg se katër kilometra nga shkolla.⁷⁵ Sipas dhjetë DKA-ve, nuk ka pasur nevojë për ofrimin e transportit duke qenë se të gjitha shkollat, ku vijojnë mësimin pjesëtarët e komuniteteve në pakicë numerike, ishin brenda rrezes prej katër kilometrave të zonës së mbulimit.⁷⁶ Komuna e Shtimes siguroi transport vetëm për nxënësit nga komuniteti shumicë shqiptarë të Kosovës, ndërsa në Kamenicë transporti për nxënësit nga komuniteti serb, komuniteti romë dhe komuniteti goran të Kosovës u financua nga Zyra e Qeverisë së Serbisë për Kosovë dhe Metohi (ZQSKeM). Përfaqësuesi i komunitetit rom të Kosovës ceku mungesën e transportit si çështje që prek nxënësit nga komuniteti i tyre.

Për të siguruar qasje më të mirë në arsim për komunitetet, MASHT-i dhe komunat ndajnë bursa të ndryshme me përkrahje nga donatorët dhe organizatat ndërkombëtare. Gjatë vitit shkollor 2016/2017, shtatë komuna kanë ndarë bursa për nxënësit e nivelit parauniversitar.⁷⁷ Veç tyre, në bashkëpunim me partnerët ndërkombëtarë, bursa ka ndarë po ashtu edhe MASHT-i për shkollim të mesëm për nxënësit nga radhët e komunitetit rom, ashkali dhe egjiptian të Kosovës, për t'ju ndihmuar me nevojat e tyre gjatë shkollimit. Sipas drejtorit të Divizionit për Arsim të Komuniteteve në kuadër të MASHT-it, në vitin shkollor 2016/2017, MASHT-i në bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile⁷⁸ ka ndarë 500 bursa me një shumë mujore prej 30 euro për nxënës të shkollave të mesme nga radhët e komunitetit rom, ashkali dhe egjiptian të Kosovës.

Sa i përket mosregjistrimit, regjistrimit me vonesë dhe braktisjes së shkollimit, gjithë DKA-të, me përjashtim të Kamenicës, Graçanicës, Prishtinës, Dragashit dhe Mamushës, raportohet të kenë ngritur ekipe komunale për parandalim dhe reagim ndaj braktisjes dhe

⁷⁰ Shih nenin 3.1 të LAPU.

⁷¹ Shih nenin 3.3 të LAPU.

⁷² Shih nenin 5.1.4 të LAPU.

⁷³ Shih nenin 15.5(1) dhe 15.5(2) të LAPU.

⁷⁴ Përveç DKA në komunën e Parteshit, e cila nuk u përgjigj në këtë pyetje meqenëse se Parteshi është komunë monoetnike. Shih shënimin sipër 12 për komunat monoetnike shtesë me popullatë shqiptare, të cilat nuk ishin pjesë e këtij raporti. Po ashtu, Parteshi është i banuar me serbë të Kosovës dhe rrjedhimisht nuk është përfshirë në këtë raport.

⁷⁵ Deçan, Dragash, Gjakovë, Graçanicë, Istog, Klinë, Kllokot, Lipjan, Novobërdë, Pejë, Prishtinë, Prizren, Rahovec, Ranillug, Skenderaj dhe Shtërpçë.

⁷⁶ Ferizaj, Fushë Kosovë, Gjiilan, Mamushë, Mitrovicë Jugore, Obiliq, Podujevë, Suharekë, Viti dhe Vushtrri.

⁷⁷ Bursat për nxënës të shkollave të mesme janë ndarë në komunën e Fushë Kosovës (dhjetë bursa, 250 euro në vit për secilin përfitues, nuk është arritur të sigurohen të dhëna të kategorizuara sipas përkatësisë etnike apo gjinore), Istogut (një nxënës egjiptian i Kosovës dhe një nxënës boshnjak i Kosovës, që të dytë djem) Podujevës (tre ashkali të Kosovës, 150 deri 180 euro në vit) dhe Suharekës (dy ashkali të Kosovës, një djalë dhe një vajzë, 30 euro në muaj). Në Gjakovë, Shtime dhe Skenderaj, nxënësit nga radhët e komuniteteve në pakicë numerike ose nuk kanë aplikuar ose nuk janë përzgjedhur si përfitues burse.

⁷⁸ Fondi për Edukimin e Romëve; Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur; Voice of Roma, Ashkali and Egyptians; Swiss Church Aid.

mosregjistrimit në arsimin e detyrueshëm (PRBMR). Veç kësaj, gjithë DKA-të, përveç Kamenicës, Graçanicës, Suharekës, Dragashit dhe Mamushës, kanë ngritur të tilla ekipe edhe në nivel të shkollave.⁷⁹ Për më tepër, DKA-të në gjashtë komuna⁸⁰ kanë marrë masa të mëtejme për t'i parandaluar ose adresuar rastet e mosregjistrimit, regjistrimit me vonesë dhe braktisjes së shkollimit. Në nivel të shkollave, përveç Klinës ku nga sa raportohet nuk është regjistruar asnjë braktisje, gjithë drejtorët e intervistuar në 14 komuna⁸¹ të atyre shkollave ku mësimet i vijojnë numër i madh pjesëtarësh të komunitetit rom, ashkali dhe/ose egjiptian të Kosovës kanë deklaruar se shkolla e tyre ka ndërmarrë masa për ta parandaluar ose adresuar braktisjen e shkollimit. Shkollat kanë bashkëpunuar me donatorë dhe organizata të shoqërisë civile për ofrimin e mësimin plotësues/shtesë, ndihmësimdhënës, si dhe mbështetjes financiare për nxënësit me rrezik të braktisjes. Gjithashtu janë organizuar vizita informuese dhe fushata vetëdijesimi me prindërit. Veç kësaj, trembëdhjetë komuna⁸² i kanë mbështetur qendrat didaktike të udhëhequra nga shoqëria civile ku punohet me nxënës nga radhët e komuniteteve të cënueshme me mjete financiare, dhënie të objektit në shfrytëzim, si dhe duke u siguruar dru për ngrohje dhe klasa për aktivitete.

Sipas gjashtë DKA-ve,⁸³ personelit mësimor u është ofruar trajnim mbi aspektin shumëkulturor dhe kulturat e veçantitë e komuniteteve. Trajnimet janë organizuar ose nga MASHT-i në suazat e KKK-së ose nga organizatat e shoqërisë civile sikurse Qendra për Arsim e Kosovës dhe "Qendra Kulturore Turke". Drejtorët e intervistuar të shkollave në tetë komuna tjera⁸⁴ kanë deklaruar se mësimdhënësit e shkollave të tyre kanë marrë pjesë në trajnimet e organizuara nga organizata të shoqërisë civile dhe donatorë, sikurse Zëri i Romëve, Ashkalive dhe Egjiptianëve (VoRAE), Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS) dhe Misioni i OSBE-së në Kosovë, me temë diversitetin dhe përfshirjen në arsim. Megjithatë, aftësimet e rregullta profesionale për personelin arsimor të cilët punojnë me nxënës të komuniteteve të ndryshme nuk ofrohen në mënyrë sistematike dhe jo gjithëherë ka bashkërendim mes institucioneve arsimore.

⁷⁹ Krijimi i PBRMR-ve parashihet dhe rregullohet me Udhëzimin administrativ të MASHT-it nr. 07/2011 "Krijimi dhe fuqizimi i ekipeve për parandalim dhe reagim ndaj braktisjes dhe mosregjistrimit në arsimin e obliguar", 14 tetor 2011, i ndryshuar dhe plotësuar me Udhëzimin administrativ nr.19/2012 "Krijimi dhe fuqizimi i ekipeve për parandalim dhe reagim ndaj braktisjes dhe mosregjistrimit në arsimin e obliguar" 14 tetor 2012.

⁸⁰ Kamenicë (nuk është specifikuar, për tre nxënës romë të Kosovës), Podujevë (mbështetje financiare dhe materiale shkollore), Fushë Kosovë (€7,000 të ndara për mësim plotësues për komunitetet në pozitë të cënueshme), Istog (takime me komunitetet lidhur me braktisjen), Prizren (vetëdijesim të prindërve), Suharekë (sigurimi i hapësirës për mbajtjen e mësimin plotësues).

⁸¹ Deçan, Ferizaj, Fushë Kosovë, Gjakovë, Istog, Lipjan, Mitrovicë Jugore, Obiliq, Pejë, Podujevë, Prizren, Rahovec, Shtime dhe Suharekë.

⁸² Ferizaj, Gjakovë, Gjilan, Istog, Klinë, Lipjan, Mitrovicë Jugore, Novobërdë, Podujevë, Prizren, Rahovec, Shtime dhe Vushtrri.

⁸³ Ferizaj, Gjakovë, Gjilan, Istog, Klinë dhe Viti.

⁸⁴ Deçan, Klokot, Leposaviq, Lipjan, Mitrovicë Jugore, Prishtinë, Rahovec dhe Suharekë.

4. PËRMBLEDHJE MBI ARSIMIN NË GJUHËN SERBE

Dispozitat ligjore përkatëse:

Shkollat që japin mësim në gjuhën serbe mund të aplikojnë kurrikulë apo tekste mësimore të përgatitura nga Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë e Serbisë pas njoftimit të MASHT-it dhe procesit të shqyrtimit.⁸⁵ Komunitetet kanë kompetenca për krijimin e kushteve për ofrimin e shërbimeve arsimore sipas kurrikulës në gjuhën serbe të autorizuar nga MASHT-i.⁸⁶ Kjo përfshin bashkëpunimin me institucionet serbe⁸⁷ dhe pranimin e asistencës së tyre financiare.⁸⁸

Shkollat në gjuhën serbe në Kosovë përdorin kurrikulën e përgatitur nga Instituti për Përmirësimin e Arsimit të Serbisë.⁸⁹ Bazuar në Propozimin Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen Përfundimtare të Statusit të Kosovës, dispozitat ligjore përkatëse të Kosovës përcaktojnë autorizimin e kurrikulës së Serbisë në Kosovë, por këto dispozita ende nuk janë zbatuar në praktikë. Institucionet e Kosovës nuk kanë punuar në përgatitjen e një kurrikule në gjuhën serbe në Kosovë.⁹⁰ Deri tani, MASHT-i nuk ka pranuar asnjë kërkesë nga shkollat që punojnë sipas kurrikulës së Serbisë në lidhje me përdorimin e kësaj kurrikule. Janë gjithsej 131 shkolla me kurrikulë të Serbisë që veprojnë në 24 komuna të Kosovës.⁹¹ Këtu përfshihen 56 shkolla filllore amë (me 30 paralele të ndara fizike), 26 shkolla të mesme amë (me 13 paralele të ndara fizike) dhe katër shkolla profesionale të mesme (AAP) amë (me dy paralele të ndara fizike). Shpeshherë, shkollat filllore dhe të mesme me kurrikulë të Serbisë mbajnë mësim në të njëjtin objekt, ngaqë shumica e shkollave të mesme që punojnë me kurrikulë të Serbisë është dashur të zhvendosen nga objektet e tyre pas vitit 1999, e sidomos ato që kanë qenë nëpër zona urbane, dhe sot ndodhen nëpër shkolla filllore, kryesisht nëpër zona rurale.⁹²

Veç kësaj, në nëntë komuna ka shkolla ku e njëjta hapësirë shfrytëzohet bashkërisht nga shkollat me kurrikulë të Kosovës dhe ato me kurrikulë të Serbisë.⁹³ Në këto shkolla, hapësirat shfrytëzohen bashkërisht ose përmes ndërrimeve ose ndarjeve fizike (p.sh. vendosja në kate të ndryshme e sistemeve). Sa i përket bashkërendimit të aktiviteteve

⁸⁵ Shih nenin 8.5 të LMPDK.

⁸⁶ Shih nenin 12.1 të LAK.

⁸⁷ Shih nenin 4.3 të LAK.

⁸⁸ Shih nenin 30.2 të LVQL.

⁸⁹ Sistemi sipas kurrikulës arsimore të Serbisë është i organizuar sipas modelit 4+4+3(4), dhe përbëhet nga klasa e detyrueshme parafillore – ISCED Niveli 0 (mosha 5 deri 6.5), shkolla fillore (dy cikle katërvjeçare, me gjithsej tetë vjet, duke filluar nga mosha 6.5 deri 7.5) dhe shkolla e mesme (tre ose katër vjet, me të drejtë regjistrimi të nxënësve nën moshën 17 vjeçare).

⁹⁰ Propozimi Gjithëpërfshirës për Zgjidhjen e Statusit të Kosovës (2007) përbante garanci të forta për të drejtat e serbëve të Kosovës duke përfshirë arsimin. Kështu ishte e mundur që shkollat me kurrikulë të Serbisë në Kosovë të përdorin tekstet e zhvilluara në Serbi duke njoftuar MASHT-in, një dispozitë që ato shkolla asnjëherë nuk e përdorën. Nëse MASHT do të kishte kundërshtim ndaj përdorimit të një libri të veçantë ose programit mësimor, një komision i pavarur do ta rishikonte librin e tillë ose programin mësimor. Dispozitat përkatëse të përfshira në Propozim janë integruar në kornizën ligjore në Kosovë për komunitetet. Specifikisht, dispozita për përdorimin e teksteve shkollore të kurrikulës serbe janë në 12.2 të LAK. Në vitin 2010, një raport gjithëpërfshirës i përgatitur nga komisioni i pavarur i krijuar nga institucionet përgjegjëse për kurrikulën e Kosovës kishte rekomanduar krijimin e një kurrikule të re në gjuhën serbe. Megjithatë, ky rekomandim nuk arriti të jetësohej kurrë, meqë nuk kishte pëlqim nga institucionet arsimore me kurrikulë të Serbisë; Komisioni i pavarur i MASHT-it për shqyrtimin e materialeve shkollore në gjuhën serbe, Raport gjithëpërfshirës, 24 qershor 2010, <http://www.erisee.org/sites/default/files/-%20Comprehensive%20Report%20of%20Independent%20Commission%20for%20the%20review%20of%20serbian%20language%20teaching%20materials.pdf> (qasur më 8 shtator 2017).

⁹¹ Informatat janë siguruar nga MASHZHT dhe janë verifikuar gjatë monitorimit nga Misioni i OSBE-së në Kosovë. Për hollësi të mëtejme, shih Shtojcën 2.

⁹² Rrjedhimisht, numri i shkollave nuk përkon me numrin e objekteve shkollore, d.m.th. numri i objekteve është më i ulët se i shkollave.

⁹³ Dragash, Fushë Kosovë, Gjilan, Kamericë, Kllokot, Lipjan, Novobërdë, Obiliq dhe Viti.

arsimore mes dy sistemeve, drejtori i Divizionit për Arsim të Komuniteteve në kuadër të MASHT-it ka deklaruar se nuk ka ndonjë bashkëpunim zyrtar. Mungojnë nismat sistematike institucionale për promovim të ndërveprimit, shkëmbimit ndërkulturor dhe mësimit të gjuhës në mesin e shkollarëve të cilët i vijojnë mësimet në këto shkolla me dy sisteme të ndara. Edhe ato pak aktivitete jashtëshkollore që organizohen për t'i mbledhur shkollarët nga të dyja sistemet iniciohen dhe financohen kryesisht nga shoqëria civile dhe donatorët ndërkombëtarë. Pamundësia për nxënien e një gjuhe të dytë zyrtare në të dyja sistemet ka pasur për rrjedhojë krijimin e barrierës gjuhësore, duke e thelluar dhe më shumë mungesën aktuale të ndërveprimit dhe dialogut.

Në funksionimin e tyre të përditshëm, shkollat me kurrikulë të Serbisë përballen me sfida në kuptim të hapësirës dhe kushteve të përshtatshme për mbarëvajtje. Mbipopullimi përbën problem serioz, sidomos në ato raste ku shkollës i është dashur të zhvendoset në objekt tjetër dhe tani e ndan hapësirën me një shkollë tjetër. Rastet e këtilla janë më të shprehura në shkollat e mesme të Prishtinës që tani mbajnë mësim nëpër hapësira të ndryshme shkollore në Graçanicë. Gjithashtu, disa shkolla si Shkolla Fillore "Peti oktobar" në Gllloboqicë të Komunës së Dragashit zhvillojnë mësim në kushte të tmerrshme dhe në hapësira tej mase të vogla.

Foto 1 - Shkolla Fillore "Vuk Karadžić" – Gjilan

Për më tepër, të intervistuarit nga radhët e komuniteteve në Gjilan, Klinë, Zubin Potok, Obiliq dhe Mitrovicë Veriore si problem e kanë përmendur edhe përgatitjen e pamjaftueshme të personelit arsimor. Të intervistuarit në Shtërpçë, Viti, Vushtrri, Skenderaj janë ankuar për mungesë të burimeve dhe materialeve shkollore. Infrastruktura dhe kushtet fizike joadekuate nëpër shkolla dhe mungesa e kabineteve shkencore janë raportuar si problem nga të intervistuarit në Partesh, Novobërdë, Viti, Fushë Kosovë, Lipjan, Skenderaj dhe Dragash. Në Rahovec, dy shkollat e atyshme me kurrikulë të Serbisë i përdorin hapësirat e dedikuara për qendër të komunitetit që nga viti 1999. Përfaqësuesit e Misionit të OSBE-së në Kosovë kanë vërejtur probleme logjistike të lidhura me orarin e mësimit të atyre shkollave ku i njëjti objekt përdoret nga të dyja sistemet arsimore. Për shembull, në Dragash, nxënësit goranë të Kosovës kanë pasur vështirësi me qasjen fizike në shkollë gjatë ditëve të festave zyrtare dhe ato të shkollës, e që janë të ndryshme për dy sistemet.

Në këtë rast, drejtorët e shkollave më kurrikulë të Kosovës, si zyrtarë përgjegjës për objektet e shkollave, e kanë mbyllur objektin gjatë kohës së pushimeve/festave zyrtare, duke ua pamundësuar kështu nxënësve që mbajnë mësim më kurrikulë të Serbisë qasjen në shkollë. Për ta adresuar këtë çështje, duke filluar që nga fundi i vitit 2015, dy sistemet e arsimit në Dragash janë angazhuar në dialogun e iniciuar dhe mbështetur nga Misioni i OSBE-së në Kosovë lidhur me problemet teknike që prekin qasjen e komuniteteve në arsim në këtë komunë, për të minimizuar problematikat që pamundësojnë qasjen në shkollë. Deri tani, ky proces ka dhënë rezultate në kuptim të arritjes së marrëveshjeve të ndryshme teknike lidhur me funksionimin e hapësirave shkollore të përbashkëta.⁹⁴

Foto 2 - Shkolla e mesme e biznesit - Mlikë, Dragash

Sa i përket kontaktit me institucionet e Kosovës, intervistat e realizuara me DKA-të në 20 komuna (me përjashtim të katër komunave veriore ku nuk ka DKA) ku ka shkolla me kurrikulë të Serbisë shpalosin se ka njëfarë lloji bashkëpunimi mes dy sistemeve në nivel lokal. Të gjitha DKA-të e intervistuar, përveç Istogut, Klinës dhe Dragashit⁹⁵ kanë qenë në dijeni të numrit të saktë të shkollave me kurrikulë të Serbisë që funksionojnë nëpër komunat përkatëse.⁹⁶ Shumica e informatave me të cilat posedojnë DKA-të janë të natyrës jozyrtare, megjithatë 13 sosh kanë qenë në gjendje që të ofrojnë ose numër të përafërt ose të saktë të nxënësve që vijojnë mësimet në shkollat me kurrikulë të Serbisë.⁹⁷ Raportohet se Istogu dhe Klina nuk kanë asnjë lloj bashkëpunimi apo kontakti zyrtar me strukturat arsimore me kurrikulë të Serbisë.

⁹⁴ Në shkollat e përziera në Brod dhe Restelicë, është arritur një marrëveshje e pranueshme për të dyja palët në lidhje me dallimet kalendarike dhe zëvendësimin e mësimit të humbur; ka pasur përmirësim lidhur me mirëmbajtjen e përbashkët të hapësirave shkollore të përbashkëta dhe shfrytëzimin e përbashkët të druve për ngrohje; dhe në shkollën në Brod çelësi i shkollës i është dhënë edhe drejtorit të shkollës më kurrikulë të Serbisë.

⁹⁵ I intervistuari ka deklaruar se strukturat arsimore më kurrikulë të Serbisë që veprojnë në komunë nuk kanë raportuar kurrë zyrtarisht për numrin e shkollave të atyshme me kurrikulë të Serbisë.

⁹⁶ Këto tri komuna nga sa është raportuar nuk posedojnë me informata të tilla.

⁹⁷ Fushë Kosovë, Gjilan, Graçanicë, Kamenicë, Kllokot, Novobërdë, Obiliq, Partesh, Pejë, Prishtinë, Rahovec, Ranillug dhe Vushtrri.

Një numër gjithnjë në rritje i komunave, viteve të fundit, kanë filluar të ofrojnë një formë mbështetjeje për mbarëvajtjen e shkollave me kurrikulë të Serbisë. Në vitin shkollor 2016/2017, 15 komuna⁹⁸ kanë ndihmuar me mbulim të shpenzimeve të mirëmbajtjes apo riparimeve të objekteve shkollore. Pagesa për shërbime publike si furnizimi me ujë apo energji elektrike është mbështetur nga 16 komuna⁹⁹, dhe sigurimin e druve për ngrohje nga 15 komuna¹⁰⁰. Në pesë komuna është ofruar mbështetje për transportin e nxënësve që vijojnë mësimet në shkolla me kurrikulë të Serbisë.¹⁰¹ Veç kësaj, Ministria për Komunitete dhe Kthim (MKK) ka siguruar fonde për projekte infrastrukturore në disa zona.¹⁰²

Foto 3 - Dega satelitore e shkollës fillore "Aziz Sylejmani" - Kodra e Minatorëve, Veriu i Mitrovicës

⁹⁸ Dragash, Fushë Kosovë, Gjilan, Graçanicë, Kamenicë, Kllokot, Lipjan, Novobërde, Obiliq, Pejë, Prishtinë, Rahovec, Ranillug, Shtërpcë and Viti.

⁹⁹ Dragash, Fushë Kosovë, Gjilan, Graçanicë, Kamenicë, Lipjan, Novobërdë, Obiliq, Pejë, Prishtinë, Rahovec, Ranillug, Skenderaj, Shtërpcë, Viti dhe Vushtri.

¹⁰⁰ Dragash, Fushë Kosovë, Gjilan, Graçanicë, Kamenicë, Kllokot, Lipjan, Novobërdë, Obiliq, Pejë, Prishtinë, Rahovec, Ranillug, Skenderaj dhe Vushtri.

¹⁰¹ Novobërda paguan për transport për të gjitha shkollat me kurrikulë të Serbisë në këtë komunë, derisa Peja siguron derivatet për transportimin e nxënësve serbë të Kosovës të cilët jetojnë nëpër fshatra dhe vijojnë mësimin në fshatin Gorazhdec. Transporti për pjesëtarët e komuniteteve që vijojnë mësimin në shkolla me kurrikulë të Serbisë financohet po ashtu edhe në komunat e Lipjanit, Prishtinës dhe Rahovecit. Megjithatë, studentët romë dhe kroatë të Kosovës që udhëtojnë nga Janjeva (Lipjan) për në shkollat me kurrikulë të Serbisë në Graçanicë nuk kanë transport të rregullt.

¹⁰² Për shembull, për përmirësimin e kushteve fizike nëpër shkollat në fshatrat Hajnoc (Kamenicë), Bajë (Skenderaj) dhe Uglar (Graçanicë) – intervista me Sekretarin e Përhershëm të MKK-së e realizuar më 2 qershor 2017.

Sfidë tjetër lidhur me qasjen në arsim nëpër shkollat me kurrikulë të Serbisë e vënë në pah nga ana e të intervistuarve nga radhët e komuniteteve ka qenë pengesa në sigurimin e teksteve shkollore në gjuhën serbe si rrjedhojë e ndalimit të hyrjes së teksteve shkollore sipas kurrikulës së Serbisë nga ana e institucioneve të Kosovës në shtator të vitit 2015 dhe ende në fuqi në kohën e publikimit. Ndalimi u paraqit si një kundërmasë ndaj autoriteteve serbe që nuk lejonin që tekstet e kurrikulës së Kosovës të transportoheshin në Luginën e Preshevës në Serbinë jugore, të banuar nga shqiptarë etnikë. Mungesa e teksteve shkollore u është raportuar ekipeve në terren nga ana e komuniteteve që vijnë sistemin me kurrikulë të Serbisë në Kamenicë, Kllokot, Novobërdë, Partesh, si edhe nga përfaqësuesi i komunitetit kroat të Kosovës në Lipjan. Të intervistuarit nga Peja dhe Mitrovica Veriore kanë raportuar për ndalimin e teksteve shkollore në gjuhën serbe nga Dogana, duke i prekur kështu shkollat që punojnë sipas kurrikulës së Serbisë në mbarë vendin. Si mekanizëm për mbrojtjen dhe pjesëmarrjen e komuniteteve, Këshilli Konsultativ për Komunitete (KKK), që vepron nën patronatin e Presidentit, ka avokuar për anulimin e këtij vendimi por nuk e ka përdorur mandatin për t'i dërguar rekomandim zyrtar MASHT-it.¹⁰³ Me skadimin e mandatit të KKK-së në detyrë, përbërja pasuese nuk trajtoi përsëri çështjen e ndalimit të teksteve shkollore serbe. Veç kësaj, një i intervistuar nga Kllokoti ka deklaruar se blerja e teksteve shkollore të përpiluara nga MASHZHT-i është barrë financiare për shumë prindër, meqë MASHZHT-i ofron tekste shkollore falas vetëm për nxënësit të cilët vijnë nga familjet me asistencë sociale.

Sa i përket çështjes së njohjes reciproke të diplomave, marrëveshja fillestare teknike e arritur në 2011 në kuadër të dialogut të lehtësuar nga BE midis Prishtinës dhe Beogradit kishte të bënte vetëm me diplomat universitare. Në vitin 2016, kjo marrëveshje u zgjerua për t'i përfshirë edhe diplomat e nivelit fillor, të mesëm dhe profesional, si dhe diplomat e nivelit të pestë të kualifikimeve, në pajtim me Kornizën Evropiane të Kualifikimeve (KEK).¹⁰⁴ Zbatimi i marrëveshjes së ripërtërirë është dashur të nisë në mars të vitit 2016. Megjithatë, marrëveshja nuk ka filluar së zbatuari ende.¹⁰⁵ Në aspektin pozitiv, verifikimi i diplomave të Universitetit të Mitrovicës Veriore (UMV) po zbatohet përmes një rregulloreje të qeverisë të miratuar në vitin 2015,¹⁰⁶ megjithëse nuk është pjesë e marrëveshjes mes Prishtinës dhe Beogradit. Ky proces u mundëson të diplomuarve nga UMV që të aplikojnë për vende pune, të pajisen me licenca profesionale dhe t'u nënshtrohen provimeve profesionale në institucionet publike në Kosovë.

¹⁰³ Intervistat me Grupin punues për arsim në kuadër të KKK-së dhe me Këshilltarin e lartë ligjor në kuadër të KKK-së janë realizuar përkatësisht më 30 maj dhe 9 qershor 2017.

¹⁰⁴ Shih Procesi i bisedimeve të ZKM-së me Prishtinën, Diplomat universitare <http://www.kim.gov.rs/eng/p10.php> (qasur më 10 prill 2018); ZKM, Konkluzat mbi njohjen reciproke të diplomave bazuar në marrëveshjet fillestare të vitit 2011, 19 janar 2016 http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Conclusions_on_mutual_diploma_recognition_based_on_the_original_agreements_from_2011.pdf (qasur më 10 prill 2018); po aty., Konkluzion operacional i Grupit punues për diplomat, Bruksel, 21 mars 2016 http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Operational_conclusion_of_the_ëorking_group_on_Diplomas_Brussels,21_March_2016.pdf (qasur më 10 prill 2018).

¹⁰⁵ Për raportet e progresit mbi zbatimin e marrëveshjeve që janë nxjerrë nga Prishtina, shih <http://www.kryeministri-ks.net/?page=2,252> (qasur më 5 shkurt 2018); ndërsa për ato që janë nxjerrë nga Beogradi, shih Procesi i bisedimeve të ZKM-së me Prishtinën, Raport i progresit mbi dialogun mes Beogradit dhe Prishtinës <http://www.kim.gov.rs/eng/pregovaracki-proces.php> (qasur më 5 shkurt 2018).

¹⁰⁶ Shih Rregulloren e Qeverisë nr. 21/2015 për procedurat dhe kriteret për lëshimin e certifikatave shtetasve të Kosovës të cilët kanë marrë diploma nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut, për qëllim të aplikimit për vende pune dhe për marrjen e licencave dhe provimeve profesionale në institucionet publike, 14 janar 2016 [http://kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_\(QRK\)_-NR._212015_PËR_PROCEDURAT_DHE_KRITERET_PËR_LËSHIMIN_E_CERTIFIKATAVE_SHTETASVE_TË_REPUBLIKËS_SË_KOSOVËS_TË_CILËT_KANË_MARR.pdf](http://kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_(QRK)_-NR._212015_PËR_PROCEDURAT_DHE_KRITERET_PËR_LËSHIMIN_E_CERTIFIKATAVE_SHTETASVE_TË_REPUBLIKËS_SË_KOSOVËS_TË_CILËT_KANË_MARR.pdf) (qasur më 21 shtator 2017).

KONKLUZIONE

Institucionet e Kosovës kanë bërë përpjekje të lavdërueshme dhe kanë përmbushur në mënyrë të mjaftueshme obligimet e tyre ligjore që kanë të bëjnë me arsimimin e komuniteteve në Kosovë. MASHT ka zhvilluar kurrikula të integruara në gjuhët turke dhe boshnjake dhe të dy komunitetet në përgjithësi kanë qasje në arsim në gjuhën amtare në nivel komunal. Përveç kësaj, janë krijuar orë mësimore të gjuhës rome me elementë të historisë dhe kulturës në nivelin fillor dhe janë zhvilluar tekstet shkollore për këtë program. Mirëpo, këto orë mësimore i kanë rezistuar kohës dhe kanë vazhduar vetëm në Prizren.

Arsimi në gjuhën zyrtare ose të komuniteteve sipas zgjedhjes është në përgjithësi në dispozicion në shumicën e komunave ku banojnë pjesëtarët e komuniteteve gjuha amtare e të cilëve nuk është gjuhë zyrtare; megjithatë, nuk është në dispozicion për të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar në të gjitha komunat. Rrjedhimisht, disa nxënës të regjistruar në arsimin parauniversitar në gjuhët e komuniteteve mund të ndjekin mësimet vetëm në nivelin fillor dhe/ose të mesëm të ulët dhe pastaj të vazhdojnë shkollimin e mesëm të lartë në një komunë tjetër ose të regjistrohen në shkollat e mesme të larta në gjuhën shqipe. Transporti zakonisht ofrohet si alternativë në raste të tilla. Mirëpo, nxënësit që udhëtojnë për të ndjekur arsimin e mesëm të ulët dhe/ose të mesëm të lartë në gjuhën e tyre të zgjedhur nuk kanë transport të organizuar në disa komuna. Kjo vlen veçanërisht për arsimin në gjuhën shqipe për studentët nga komunat me shumicë joshqiptare.

Sfidë tjetër me të cilën përballen komunitetet është mungesa e teksteve shkollore në gjuhët e komuniteteve, përkatësisht turqisht dhe boshnjakisht, si dhe mospërshtatja nga MASHT-i i përmbajtjes së teksteve të importuara nga Turqia dhe nga Bosnja dhe Hercegovina në kontekstin e Kosovës. Veçanërisht, ofrimi i teksteve shkollore për nivelin e arsimit të mesëm të lartë mbetet problematik. Për më tepër, problem është numri i pamjaftueshëm i personelit të kualifikuar të mësimdhënies në gjuhët e komuniteteve, si dhe numri i pamjaftueshëm i grave të punësuar si mësuese në disa shkolla që operojnë në gjuhët e komuniteteve. Pagesa e parregullt e mësuesve që punojnë në këto shkolla është problem shtesë.

Nuk ka bashkëpunim midis institucioneve arsimore që funksionojnë sipas sistemit të kurrikulës së Kosovës dhe atyre me kurrikulë të Serbisë, me përjashtim të mbështetjes financiare që komunat i sigurojnë shkollave që funksionojnë sipas sistemit të kurrikulës së Serbisë për shpenzime, bursa dhe shërbime të transportit për nxënësit. Komunat gjithashtu në përgjithësi sigurojnë mbështetje për pjesëtarët e komuniteteve në pakicë numerike që ndjekin shkollat sipas kurrikulës së Kosovës në mënyrë që të lehtësojnë qasjen e këtyre komuniteteve në arsim përmes aranzhimeve të transportit dhe bursave.

Çështje kyçe mbetet ekzistimi i dy sistemeve paralele arsimore dhe mungesa e ndërveprimit mes tyre. Ekzistojnë dispozita ligjore për mbikëqyrjen adekuate të shkollave që funksionojnë sipas kurrikulës së Serbisë nga institucionet e Kosovës, por sistemi nuk është funksionalizuar.

Mungesa e dialogut ndërmjet komuniteteve dhe barrierat gjuhësore në rritje e sipër midis brezave të rinj për shkak të mungesës së iniciativave për mësimin e gjuhëve zyrtare është çështje që kërkon vëmendje. Gjuha shqipe si lëndë e gjuhës zyrtare është në dispozicion për nxënësit që ndjekin arsimin në gjuhën boshnjake dhe turke në të gjitha shkollat. Megjithatë, ende nuk ka në dispozicion tekste shkollore specifike për mësimin e gjuhës shqipe si gjuhë jo-amtare. Si zhvillim pozitiv, *Plani Strategjik i Arsimit i Kosovës 2017-2021* ofron bazë formale për institucionet arsimore që të punohet mbi dialogun ndërmjet komuniteteve në arsim.

Përveç programit të gjuhës, historisë dhe kulturës rome, dhe katër lëndëve të gjuhës, historisë, artit dhe muzikës në kurrikulat boshnjake dhe turke, asnjë lëndë shtesë nuk është kërkuar nga ndonjëri komunitet e as iniciuar nga MASHT-i, ndonëse *Plani Strategjik për Arsim i Kosovës 2017-2021* parasheh aktivitete në këtë drejtim. Trajnimi për aspektet shumëkulturore të arsimit është ofruar në mënyre sporadike për stafin arsimor.

Sa i përket procesit të njohjes së ndërsjellë të diplomave, marrëveshja ndërmjet Prishtinës dhe Beogradit e vitit 2016 që përfshinte diplomat para-universitare nuk është zbatuar. Zbatimi i vonuar ka ndikim në punësimin dhe mundësitë e arsimit për pjesëtarët e komuniteteve në institucionet publike të Kosovës.

REKOMANDIME

Për Ministrinë e Arsimit Shkencës dhe Teknologjisë:

- Të sigurohen tekstet shkollore dhe materialet shoqëruese për të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar si në gjuhën shqipe ashtu edhe në atë të komuniteteve, si dhe të shpërndahen ato pa pagesë për arsimin e detyrueshëm;
- Të kryhet përkthimi i kurrikulave në gjuhët e komuniteteve dhe të përshtaten të gjitha tekstet e importuara në gjuhët boshnjake dhe turke me kontekstin e Kosovës;
- Të ndërmerren përpjekje për të siguruar ofrim të qëndrueshëm të arsimit në gjuhën serbe në Kosovë dhe të fillohet një proces konsultimi për të filluar zbatimin e dispozitave përkatëse ligjore në këtë drejtim;
- Të zhvillohen tekste shkollore për gjuhën shqipe si lëndë e gjuhës zyrtare (jo-amtare) dhe të sigurohet përgatitja dhe shpërndarja në numër të mjaftueshëm të kopjeve në mesin e nxënësve që mësojnë gjuhën shqipe në shkollat që zhvillojnë mësim në gjuhët e komuniteteve;
- Të sigurohet pjesëmarrje dhe përfshirje më e gjerë e komuniteteve në zhvillimin e politikave që kanë të bëjnë me arsimin e komuniteteve përmes debateve publike dhe përfshirjes e konsultimit të mekanizmave për mbrojtjen dhe pjesëmarrjen e komuniteteve dhe komisioneve përkatëse të Kuvendit të Kosovës në proceset e zhvillimit të politikave dhe legjislacionit të arsimit që prekin komunitetet në pakicë numerike;
- Të sigurohet zbatimi i pjesëve relevante të PSAK 2017-2021 që i referohen komuniteteve dhe barazisë gjinore, në veçanti Objektivit strategjik 1 "Pjesëmarrja dhe përfshirja dhe rezultatet e saj", duke përfshirë aktivitetin nr.1.8 që parasheh zhvillimin e politikave dhe mekanizmave për promovimin e dialogut ndërmjet komuniteteve, tolerancës dhe barazisë gjinore përmes edukimit. Për këtë qëllim, të shpërndahen fonde për zbatimin e pikave të rëndësishme të PSAK-së 2017-2021 sipas afateve të parapara me Planin e Veprimit të PSAK-ut, të bashkërendohen përpjekjet brenda MASHT-it, si dhe me partnerët e jashtëm dhe donatorët, përfshirë institucionet tjera relevante, si Zyra e Komisionerit të Gjuhëve dhe drejtoritë komunale të arsimit;
- Të zhvillohen dhe ofrohen trajnime për stafin arsimor nga të gjitha komunitetet në aspektin shumëkulturore të arsimit në mënyrë sistematike;
- Të sigurohet ofrim i qëndrueshëm i programeve të trajnimit të mësuesve në gjuhët e komuniteteve nëpërmjet mbështetjes dhe monitorimit të universiteteve që ofrojnë programe të tilla për të përmbushur të gjitha kriteret e përcaktuara me ligj për ofrimin e arsimit cilësor në gjuhët e komuniteteve;
- Të rifillohet aty ku ka mbetur zbatimi i marrëveshjeve për njohjen e diplomave të ndërsjella me Beogradin, në mënyrë që të rriten si mundësitë për punësim të komuniteteve në mësimdhënie, ashtu edhe mundësitë e arsimit për komunitetet. Gjithashtu, të vazhdohet me procesin e verifikimit të diplomave të Universitetit në Mitrovicën e Veriut dhe të zgjerohet procesi në mënyrë që të përfshijë diplomat e lëshuara nga institucionet arsimore parashkollore të sistemit të kurrikulës së Serbisë në Kosovë për të mundësuar qasje në arsim të lartë dhe punësim për anëtarë të komuniteteve të cilët kanë diplomuar në këto institucione arsimore.

Për komunat:

- Sipas shembullit të Prizrenit, komunat duhet të vazhdojnë të bëjnë përpjekje për të zbatuar në mënyrë të qëndrueshme orët mësimore të gjuhës rome. Kjo përfshin sigurimin e pagesës së rregullt të pagave të mësuesve të gjuhës rome;
- Të promovojnë kontakte, bashkëpunim dhe ndërveprimin në shkollat e përziera në mjedise të përbashkëta nga dy sistemet përmes organizimit të veprimtarive jashtëshkollore artistike, sportive, mjedisore, ndërkulturore dhe gjuhësore që përfshijnë studentët, stafin arsimor dhe prindërit nga të dyja sistemet dhe të caktojnë fonde për aktivitete të tilla;
- Për komunat e caktuara me shumicë serbe ku shfaqet nevoja: të organizojnë transport për pjesëtarët e komuniteteve që udhëtojnë për të ndjekur arsimin në gjuhën shqipe si gjuhë zyrtare, si dhe për pjesëtarët e komuniteteve tjera ashtu siç kërkohet me ligj. E njëjta gjë vlen edhe për komunat tjera që nuk përmbushin detyrimet përkatëse ligjore për të siguruar transport si alternativë për personat që i përkasin komuniteteve në pakicë numerike në një komunë të caktuar, të cilët duhet të udhëtojnë në komunat e tjera për të vijuar shkollimin parauniversitar në gjuhën e tyre të zgjedhur;
- Të sigurojnë pagesë të rregullt për personelin që japin mësim në gjuhët e komuniteteve;
- Të marrin masa për të tërhequr më shumë gra në radhët e mësimdhënësve në shkollat që veprojnë në gjuhët e komuniteteve përmes promovimit të barazisë gjinore në rekrutim dhe të kontaktohen kandidatë potencialë femra në mënyrë që të inkurajohen për të aplikuar për pozitat e lira të mësimdhënies në ato shkolla.

Shtojca 1 - Pasqyrim i komunave sipas llojeve të arsimit të ofruar

Komuna	Sistemi i kurrikulës së Kosovës						Sistemi i kurrikulës së Serbisë		Shkollat e me sisteme të përziera të kurrikulës
	Sipas gjuhës				Sipas komuniteteve		Gjuha serbe	Ndjekur nga komunitete të përziera	
	Shqipe	Turke	Boshnjake	Rome	Komunitet e të përziera	Rom, ashkali dhe egjiptian			
Deçan	✓		✓		✓	✓			
Dragash	✓		✓		✓		✓	✓	✓
Ferizaj	✓				✓	✓			
Fushë Kosovë	✓				✓	✓	✓	✓	✓
Gjakovë	✓				✓	✓			
Gjilan	✓	✓			✓		✓	✓	✓
Glogoc	✓								
Gračanica	✓ ^{1,2}						✓	✓	
Hani i Elezit	✓								
Istog	✓		✓		✓	✓	✓	✓	
Junik	✓								
Kaçanik	✓								
Kamenicë	✓						✓	✓	✓
Klinë	✓				✓	✓	✓		
Kllokot	✓ ¹						✓	✓ ³	✓
Leposaviq	✓ ¹						✓	✓	
Lipjan	✓				✓	✓	✓	✓	✓
Malishevë	✓				✓	✓ ³			
Mamushë	✓ ¹	✓			✓				
Mitrovica veriore	✓ ¹						✓	✓	
Mitrovica jugore	✓	✓	✓		✓	✓			
Novobërdë	✓ ¹						✓	✓	✓
Obiliq	✓				✓	✓	✓	✓	✓
Partesh	x						✓		
Pejë	✓		✓		✓	✓	✓		
Podujevë	✓				✓	✓			
Prishtinë	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Prizren	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Rahovec	✓				✓	✓	✓	✓ ³	
Ranillug	x						✓		
Shtime	✓				✓	✓			
Skenderaj	✓						✓		
Shtërpcë	✓ ¹						✓		
Suharekë	✓				✓	✓			
Viti	✓				✓	✓	✓		✓
Vushtrri	✓				✓	✓	✓	✓	
Zubin Potok	✓ ¹						✓		
Zveçan	✓ ¹						✓	✓	
Gjithsej	35/ 9¹	5	7	1	22	18	25	16	9

Shënim: 1 - Shkollat në gjuhën shqipe në komunat ku komuniteti shqiptar është në pakicë numerike; 2 - shkolla në Kishnicë, ndonëse është e vendosur në komunë, është ende nën komunën e Prishtinës, me procesin e transferimit në komunën e Graçanicës; 3 - shkolla të ndjekura nga një numër shumë i vogël i pjesëtarëve të komuniteteve

Shtojca 2 - Shkollat e kurrikulës në gjuhën serbe në komunat e Kosovës (duke përfshirur ato që ndajnë hapësirat me shkollat e kurrikulës në gjuhën shqipe të renditura veçmas)

Komuna	Lloji i shkollës				Komunitetet që vijojnë shkollimin
	Shkollat Fillore		Shkollat e mesme + shkollat e arsimit dhe formimit profesional (VET)		
	kryesore	paralele	kryesore	paralele	
Dragash	2		1		Goran
Fushë Kosovë	1	1			Serbë, romë
Gjilan	1	3	1	1	Serbë, romë
Graçanicë	6		8		Serbë, romë, Goran
Istog	1	1			Serbë
Kamenicë	2	1		1	Serbë, romë
Klinë		1			Serbë
Klllokot	2		1		Serbë
Leposaviq	3	6	2		Serbë, romë (niveli fillor), boshnjakë (niveli fillor)
Lipjan	1	2			Serbë
Mitrovica veriore	7	1	4 +1 VET		Serbë, romë (niveli fillor), boshnjakë Goran
Novobërdë	6	8	1 + 1 VET	1	Serbë, romë
Obiliq	3			2	Serbë, romë, ashkalinj (niveli fillor), egjiptianë (niveli fillor), boshnjakë (niveli fillor)
Partesh	2			5 +1 VET	Serbë
Pejë	1		2		Serbë
Prishtinë	1				Serbë
Rahovec	2		1		Serbë
Ranillug	2	1	2	3 + 1 VET	Serbë
Skenderaj	1		1 VET		Serbë
Shtërpcë	3	4	1 (Gjimnazi, Shkolla Mjekësore dhe Ekonomike "Jovan Cvijić")		Serbë, romë (niveli fillor)
Viti	1				Serbë
Vushtrri	3	1	1		Serbë, romë (niveli fillor)
Zubin Potok	2		1		Serbë
Zveçan	3		1 VET		Serbë
GJITHSEJ:	56	30	30 (nga të cilat 4 VET)	15 (nga të cilat 2 VET)	131

Shtojca 3 - shkolla të "përziera" me hapësira të përbashkëta

Komuna	Lokacioni:	Shkolla	Gjuha në të cilën mësohet	Komunitetet që vijnë shkollimin	Objekti
Gjilan	Ponesh	Shkollat Filllore (ShF) "Vesel Muja" (paralele të ndara)	Shqip	Shqiptarë	Në vitin 2016 nxënësit nga të dy kurrikulat kishin hyrë në objektin e ri të financuar nga USAID dhe komuna, dhe vazhdojnë të ndajnë të njëjtin objekt.
		ShF "Sveti Sava" (kryesore)	Serbisht	Serbë	
Kamenicë	Kamenicë	Shkolla fillore dhe shkolla profesionale "Desanka Maksimovic" (kryesore)	Serbisht	Serbë Romë	Objekte të ndara në kompleks të përbashkët dhe sistem të përbashkët të ngrohjes
		ShF "Fan Noli" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	
Viti	Binq	ShF "Ndre Mjeda" (paralele)	Shqip	Shqiptarë	Dy objekte të vogla të ngjitura njera për tjetrën për secilin sistem
		ShF "Mladen Marković" (paralele, nga klasa e parë deri të katërtën)	Serbisht	Serbë	
Kllokot	Mogillë	Shkolla fillore dhe e mesme e ulët (ShFMU) "Gjon Sereqi" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		SfF "Marko Rajković" (paralele)	Serbisht	Serbë	
Novobërdë	Jasenovik	ShF "Minatori" (paralele)	Shqip	Shqiptarë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "Sveti Sava" (paralele)	Serbisht	Serbë	
Lipjan	Janjevë	ShFMU "Shtjefan Gjeqovi" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "Vladimir Nazor" (kryesore)	Serbisht	Serbë kroatë	
	Rubofc	ShFMU "Drita" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "Braća Aksić" (paralele)	Serbisht	Serbë	

Fushë Kosovë	Bresje	ShfMU "Daut Bogujevci" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "Aca Marović" (kryesore)	Serbisht	Serbë	
Obiliq	Caravodicë	ShF "Dositej Obradović" (kryesore)	Serbisht	Serbë	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShFMU "Fazli Graiçevci" (kryesore)	Shqip	Shqiptarë	
Dragash	Restelicë	ShF "22. decembar" (kryesore)	Serbisht	Goran	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShMU "Restelica" (kryesore)	Boshnjake dhe shqipe	Boshnjakë	
	Brod	ShF "Zenuni" (kryesore)	Serbisht	Goran	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "Zenuni" (kryesor)	Boshnjake	Boshnjakë	
	Rapqë	ShF "9. Maj" (kryesore)	Serbisht	Goran	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShFU "9. Maj" (kryesore)	Boshnjake	Boshnjakë	
	Kërstec	ShF "9. Maj" (paralele)	Serbisht	Goran	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShFU 9. Maj" (paralele)	Boshnjake	Boshnjakë	
	Vranishtë	ShF "25. Maj" (kryesore)	Serbisht	Goran	Një objekt përdoret për të dy sistemet
		ShF "25. Maj" (paralele)	Boshnjake	Boshnjakë	

Shtojca 4 - arsimimi i komunitetit malazez (burimi: Profilet e komuniteteve OSBE, 2010; Monitorimi i OSBE-së)

Komunat ku komuniteti malazez është regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat e kurrikulës së Serbisë
Istog	✓

Shtojca 5 - arsimimi i komunitetit goran

Komunat ku komuniteti malazez është regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat në gjuhën boshnjake me kurrikulë të Kosovës	Shkollat në gjuhën turke me kurrikulë të Kosovës	Sistemi i kurrikulës së Kosovës Shkollat në gjuhës shqipe	Shkollat me kurrikulë të Serbisë
Dragash	✓			✓
Graçanicë				✓
Mitrovicë veriore				✓
Mitrovica jugore	✓		✓	✓ (Vijim i mësimave në Mitrovicë/Mitrovicën veriore)
Prishtinë	✓	✓	✓	
Prizren	✓	✓		

Shtojca 6 - arsimimi i komunitetit kroat (burimet: Profilet e komuniteteve OSBE, 2010; Profili komunal i OSBE-së, Lipjan, shtator 2015; Monitorimi i OSBE-së)

Komunat ku komuniteti kroat është regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat e kurrikulës së Serbisë
Lipjan ¹⁰⁷	✓ (niveli fillor, vazhdimi i arsimit të mesëm në komunat tjera ku shkollat e mesme operojnë në gjuhën serbe)

¹⁰⁷ Në shkollën fillore "Vladimir Nazor" Janjevë.

Shtojca 7 - Arsimimi i komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian

Komunat me numër të theksuar të nxënësve nga komuniteti rom, ashkali dhe egjiptian të regjistruar në arsimin parauniversitar	Komuniteti rom		Orët e mësimit të gjuhës, historisë dhe kulturës rome (niveli fillor i arsimit)		Komuniteti ashkali (Vijon arsimin në gjuhën shqipe të siguruar nga MASHT)	Komuniteti egjiptian (Vijon arsimin në gjuhën shqipe të siguruar nga MASHT)
	Sistemi i kurrikulës së Serbisë (Gjuha serbe)	Sistemi i kurrikulës së Kosovës (Gjuha shqipe)	Sistemi i kurrikulës së Serbisë	Sistemi i kurrikulës së Kosovës		
Deçan						✓
Ferizaj	✓	✓		✓	✓	
Fushë Kosovë	✓	✓			✓	✓
Gjakovë	✓	✓			✓	✓
Gjilan	✓		✓			
Graçanicë	✓					
Istog	✓	✓				✓
Kamenicë	✓		✓			
Klinë	✓	✓				✓
Leposaviq	✓					
Lipjan	✓				✓	
Mitrovicë veriore	✓		✓			
Mitrovica jugore	✓	✓			✓	
Novobërdë	✓		✓			
Obiliq	✓	✓			✓	
Pejë	✓	✓				✓
Podujevë	✓	✓			✓	
Prishtinë					✓	
Prizren	✓	✓		✓	✓	
Rahovec	✓	✓			✓	✓
Shtime					✓	
Suharekë	✓	✓			✓	
Vushtrri	✓				✓	

Shtojca 8 - Arsimimi i komunitetit boshnjak të Kosovës

Komunat me numër të theksuar të nxënësve nga komunitetit boshnjak të regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat me orë në gjuhën boshnjake si gjuhë të mësimi ¹⁰⁸	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë, përfshirë profesional
Deçan	1	0
Dragash	9	1
Gjakovë	1	0
Istog	2	0
Leposaviq	Nxënësit vijojnë arsimin në gjuhën serbe, të administruar nga MASHZHT	
Mitrovicë Veriore	Nxënësit vijojnë arsimin në gjuhën serbe, të administruar nga MASHZHT	
Mitrovicë e Jugut	1	1
Pejë	6	4
Prishtinë	1	1
Prizren	21	4

Shtojca 9 - Arsimimi i komunitetit turk të Kosovës

Komunat me numër të theksuar të nxënësve nga komunitetit turk të regjistruar në arsimin parauniversitar	Shkollat me orë në gjuhën turke si gjuhë të mësimi ¹⁰⁹	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë, përfshirë profesional
Gjilan	2	1
Mamushë	1	1
Mitrovicë e Jugut	1	-
Prishtinë	1	1
Prizren	6	4
Vushtrri	nuk ka shkollat me orë në gjuhën turke si gjuhë të mësimi	

¹⁰⁸ Lista përfshin edhe shkollat kryesore edhe paralelet.

¹⁰⁹ Lista përfshin edhe shkollat kryesore edhe paralelet.

Shtojca 10 - Arsimimi i komunitetit shqiptar të Kosovës në komunat me shumicë joshqiptare

Komunat ku komuniteti shqiptar është në pakicë numerike	Shkollat ku gjuha shqipe është gjuhë mësimi	
	Fillor dhe i mesëm i ulët	I mesëm i lartë, përfshirë profesional
Graçanicë	✓	
Kllokot	✓	
Leposaviq	✓	
Mamushë	✓	
Mitrovicë Veriore	✓	
Novobërdë	✓	✓
Ranillug	Asnjë shkollë që vepron në gjuhën shqipe. Komuna siguron transport për 13 nxënës shqiptarë të Kosovës nga shkollat fillore, të mesme të ulëta dhe të larta që vijojnë shkollat në qytetin e Kamenicës.	
Shtërpcë	✓	✓
Zubin Potok	✓	
Zveçan	✓	

QASJA E KOMUNITETEVE NË ARSIMIN PARAUNIVERSITAR NË KOSOVË

Organizata për Siguri dhe
Bashkëpunim në Evropë
Misioni në Kosovë